

Ersta & Sköndal högskola

Socionomprogram med inriktning mot äldreomsorg 160 p

ÄLDRE PERSONERS UPPLEVELSE AV LIVSKVALITET INOM ÄLDREOMSORGEN

En inblick i en vårdfilosofi med fokus på närhet till husdjur

Kristina Ennart

Monica Montanaro

C-uppsats i socialt arbete 10 poäng,

T6Ä 2006

Handledare: Farouk Kobba Abdennabi & Julia Grosse

Examinator: Kenneth Sundh

Opponent: Marika Ekroth

Förord

Det nu föreliggande arbetet har kommit till som ett resultat av våra egna tankar kring, och personliga erfarenheter av, den stora betydelse som husdjur kan ha för äldre människor. Vi vet att en stor del av Sveriges befolkning lever med och har ett mycket stort utbyte av husdjur. Vi vet även att många kommer att leva delar av sitt liv inom ramen för äldreomsorgens verksamhet. Mot denna bakgrund, och av betydelsen av en ändamålsenligt utformad äldreomsorg, har vi varit intresserade av att studera vilken effekt närvaron av djur kan ha i skapandet av en positiv vårdmiljö.

Vi vill speciellt tacka våra informanter som har gjort den här studien möjlig. Ert bidrag har berikat oss med ny förståelse för hur djur kan bidra till livskvalitet för den äldre inom äldreomsorgen. Vi riktar också ett varmt tack till samordnaren och övrig personal på dagverksamheten Lyktan som har låtit oss ta del av verksamheten. Ni har positivt svarat på de frågor vi har ställt och glatt hjälp oss med praktiska förberedelser inför intervjutillfällena. Till Barbro Beck-Friis vill vi framföra ett stort tack som har gett oss insyn och mycket värdefull bakgrund för den forskning som har bedrivits inom ”äldre och djur”. Tack för att Du delade med Dig av Dina erfarenheter.

Här vill vi säga ett stort tack till vår handledare Julia Grosse som har väglett oss i vårt arbete och ständigt visat sig disponibel då vi har behövt hennes hjälp.

Slutligen vill vi tacka våra respektive familjer för allt stöd som de har visat under uppsatsperioden.

Stockholm, juni 2006

Kristina Ennart

Monica Montanaro

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
2. SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	7
2.1 Problemformulering	7
2.2 Frågeställningar och syfte	7
3. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	9
3.1 Teori om livskvalitet	9
4. METOD	11
4.1 Val av metod	11
4.2 Tillvägagångssätt	12
4.3 Metodologiska reflektioner	19
5. TIDIGARE FORSKNING	21
5.1 Kunskapsläget i Sverige	21
5.2. Ett nytt forskningsområde	22
6. UTGÅNGSPUNKTER I INTERVJUER MED SAKKUNNIGA OCH LITTERATUR	28
6.1 Djurs betydelse inom äldreården	28
6.2 Den äldre människan	29
6.3 Djur – människa, en kombination som ger hälsa	31

7. EN VÅRDFILOSOFI INOM ÄLDREOMSORGEN	39
7.1 Dagverksamheten Lyktan	39
7.2 Eden modellen	41
8. BEARBETNING AV INTERVJUMATERIAL	43
8.1 De intervjuades upplevelser av kontakten med djuren på dagverksamheten Lyktan	43
8.2 ”Frågor för attitydmätning”	48
9. ANALYS MED FOKUS PÅ OM DJUR BIDRAR TILL LIVSKVALITET	50
9.1 Tematisering	50
9.2 Summering av analys om livskvaliteten	51
10. ANALYS MED FOKUS PÅ EN VÅRDFILOSOFI INOM ÄLDREOMSORGEN	52
10.1 Sammandrag av intervjuundersökningarna	52
10.2 Två reflektioner	53
10.3 Äldres utsatthet	53
10.4 Äldre och djur	54
10.5 Forskning om djurterapi	55
10.6 Dagverksamheten Lyktan	56
10.7 Hinder och möjligheter	57
11. SLUTSATS	58
LITTERATURFÖRTECKNING	59
BILAGA A	62
BILAGA B	64

SAMMANFATTNING

Äldre inom äldreomsorgen är ett ämne som på senare år har uppmärksammats allt oftare i samhället. Mycket av fokus inom den traditionella vården har legat på hur man har tillgodosett den äldres fysiska och praktiska behov, med påföljande brister i själavård och livskvalitet. Med tanke på den demografiska utveckling där antalet äldre i samhället kommer att öka under de kommande årtiondena är det av intresse att undersöka de äldres mer specifika vårdbehov av upplevd livskvalitet med följd av närhet till djur.

Syftet med vår studie är att bidra till en ökad förståelse för vilken betydelse närhet till djur inom äldreomsorgen har för den äldre människan i fråga om upplevd livskvalitet. Det har även varit viktigt att se till vilken betydelse en vårdfilosofi, i det här fallet Eden-modellen, som inkluderar djur har för att möjliggöra en förbättring av livskvaliteten genom närhet till djur. Materialet vilar på kvalitativa intervjuer, tidigare forskning i form av vetenskapliga artiklar och övrig litteratur. I de sökningar i olika databaser som vi gjort har vi använt oss av följande sökord i olika kombinationer: animal assisted therapy, elderly, animals, alzheimer. Åtta personer har deltagit i de kvalitativa intervjuerna. Två yrkeskunniga inom området har även intervjuats i intention om att tillföra studien näring i form av erfaren kunskap. Den teori som vi har använt oss av i vår tolkning av upplevd livskvalitet är Brülde's blandade teori av lyckokaraktär.

Slutsatsen är att närheten till djur, inom äldreomsorgen, har visat sig ha goda effekter på den äldres livskvalitet. Resultat visade mycket entydigt att omgivning bekräftat dessa upplevelser och accepterade att djuren ingick i miljön. Studien visar dock att införandet av närhet till djur har möjlighet att lyckas om man arbetar med en heltäckande vårdfilosofi och ett aktivt ledarskap.

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

”- Hönsen har kommit”, säger Märta med triumf i rösten och ansiktet lyser. Den här dagen kommer hon i korridoren och möter sin man som kommit på besök. Hennes man hör inte riktigt vad hon säger och tänker att det bara var något ”konstigt prat”. Men han förvånas ändå eftersom hon i vanliga fall är tvär och inåtvänd och endast svarar på tilltal. ”- Det är samma som i fjol, en tupp och fyra hönor!”, fortsätter Märta. Det hela utspelar sig på Stora Sköndals sjukhus för nära 20 år sedan. Våren har kommit och djuren välkomnas av de äldre som vistas på sjukhuset. Arbetsterapin på Stora Sköndal var vid den här tiden fodervärd för djuren: några får, några kaniner, fyra hönor och en tupp. Hela sommaren, när vädret tillåter sitter det gamla paret vid hönsgården och tittar på hönornas pickanden, de turas om att kommentera och de har fått något att tala om tillsammans (Olofson 1987:27-29).

Livskvalitet är ett populärt och modernt ämne som återkommer i många olika sammanhang. Idag har begreppet livskvalitet gjort sitt inträde inom många seriösa områden, inte minst inom socialt arbete och den medicinska vården. Men vi vet att redan Aristoteles som levde för ungefär 2300 år sedan filosoferade runt livskvalitetsteorins område. Han talade om det högsta goda i livet som han sorterade in under benämningen ”eudaimonia”, vilket ordagrant betyder ”välsignad med en god daimon” (daimon = gudomlig vakt) (Nordenfelt 1991:2,15). Vad kan livskvalitet inom dagens vård av de äldre vara? Det kan handla om förväntan för en del, en förväntan på dagen, veta att något ska hända under dagen som gör det värt att stiga upp och att ”komma i ordning”. Förhoppningsvis ger detta en upplevelse och ett minne och en känsla av att något positivt har hänt under dagen. Intrycken kan vara vackra färger, man har hört vacker musik, man har läst eller fått uppläst något intressant eller att man har känt glädje och gemenskap (a.a.:15).

Tillbaka en aning i tiden och till Stora Sköndals sjukhus igen, där gamle Erik lever upp varje vår då han får förbereda för djurens ankomst. Det blir för honom årets viktigaste och arbetsammaste tid men han får fylla en uppgift. Arbetet med djuren stärker Eriks kondition så att han även under vintern orkar göra sina promenader. Dessa promenader under vintermånaderna går ofta till beteshagarna, stallet och hönsgården, vilka är platser han gärna kommer till och drömmer sig tillbaka till sommaren som gått. Människor i alla åldrar dras till djuren, dagisbarnen i närheten av Sköndal blandas med de gamla för att se kaninerna och kycklingarna, vilket blir en stor källa till glädje (a.a.: 29).

2. SYFTE

2.1 Problemformulering

I de västerländska samhällena är idag de äldres situation på flera sätt utsatt. Vid jämförelse mellan åldersgrupper inom befolkningen visar det sig att andelen äldre växer i allt snabbare takt jämfört med den yngre befolkningsgruppen. Vårdkostnaderna kommer att stiga under lång tid framöver på grund av riskfaktorer i livsstilen som att fysisk passivitet ökar. Längre har WHO varnat för detta och påpekat att kraftfulla åtgärder bör sättas in inom områden utanför traditionell sjukvård (Norling 2002:4).

Djurens goda effekter på oss människor är många. Kontakt med djur kan ge oss en mer positiv livssyn, mening i tillvaron, en ökad egenkontroll – en bättre livskvalitet. Förutom detta kan effekterna vara trygghet, återhämtning och rehabilitering från depression, ångest, psykosomatiska besvär, ätstörningar samt hjärt- och kärlsjukdomar. Vi kan också med djurs hjälp utveckla en aktivare livsstil som kan hjälpa till att skjuta upp åldrandets effekter (Norling, Larsson 2004:18).

Det vi vill åstadkomma med vår studie är att få en förståelse för vad det kan göra för den äldre människan i äldreomsorgen att ha närhet till djur. Är det möjligt att med en metod, alternativt till traditionell omsorg inom äldreomsorgen och kanske till och med som alternativ till mediciner, komma till en lindring i livet för den äldre människan? En lindring som kan ses som ett socialt förebyggande arbete inom dagens äldrevård. Vi vill även se vilken betydelse en vårdfilosofi som inkluderar djur har för att möjliggöra närheten till djur. Kan djurens inverkan göra något för livskvaliteten på äldre dagar?

2.2 Syfte och frågeställningar

Vårt syfte med studien är att bidra till en ökad förståelse för *vilken betydelse närhet till djur inom äldreomsorgen har för den äldre människan i fråga om upplevd livskvalitet. Samt hur ser de hinder och möjligheter ut att införa en vårdfilosofi med syfte att ge den äldre kontakt med djur inom äldreomsorgen?*

För att uppfylla vårt syfte frågar vi oss följande: Vilka upplevelser får den äldre genom närheten till djuret och upplevs detta som värdefullt? Har det varit en önskan att få kontakt med djur inom äldreomsorgen? Vilka reaktioner möter den äldre på att de har djur på dagverksamheten? Vilka grunder ger intervjuerna av informanter och äldre för utvecklandet

av en vårdfilosofi med närhet till djur inom äldreomsorgen? Vilka grunder ger litteraturstudien och tidigare forskning för utvecklandet av en vårdfilosofi med närhet till djur inom äldreomsorgen?

3. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT

Följande avsnitt ger en beskrivning av den teori som vi har valt för att stämna av om de åtta personer vi har intervjuat kan bedömas uppnå god livskvalitet på grund av att de har närhet till djur i den verksamhet där de ingår.

3.1 Teori om livskvalitet

Den teori vi kommer att använda oss av för att besvara vårt syfte är Brülde's livskvalitetsteori som han kallar "En blandad teori av lyckokaraktär" (Brülde 2003:125). Anledningen till att han kallar teorin blandad är att det är en eklektisk teori som kombinerar element från såväl hedonismen som önskeuppfyllelseteorin och även en del från den objektivistiska pluralismen. Eklektisk något som försöker förena idéer från olika håll, i detta fall en teori som är gjord på flera teorier. Detta förfaringssätt kan ibland vara osjälvständigt och okritiskt vilket emellanåt kritiserats med hänvisning till att bara det bästa tas ut ur flera delar (Nationalencyklopedin 2004). Vi är medvetna om det här men gör bedömningen att teorin passar vårt syfte. De tre nämnda teorierna är huvudteorier inom området livskvalitet, men vi valde alltså en blandning av dessa eftersom vi bedömer att den bäst kan hjälpa oss i analysen av vårt inhämtade material. Vi tror att en ren lyckoteori, där man känner tillfredsställelse enbart på grund av sin subjektiva upplevelse av att vara lycklig oavsett objektiv inverkan, inte skulle ge en rättvis bild av känslan av livskvalitet en gammal människa av idag skulle förmedla. Vi menar att verktyget objektiv inverkan måste med som parameter på grund av att en äldre människa av idag inte bortser från det objektiva i sin bedömning av upplevelse.

Enligt denna teori, en blandad teori av lyckokaraktär, finns det två typer av sakförhållanden som kan ha ett värde för en person: att hon har behagliga upplevelser, att hon får sina relevanta intrinsikala (intrinsikalt värde = betecknar att något - ett ting, en egenskap, ett förhållande har ett värde i sig) önskningar uppfyllda, och själv vet om detta. En behaglig upplevelse vars objekt är "objektivt dåligt" har inget värde för subjektet och det är inte heller bra om en person får en önskan uppfylld om önskans objekt är "objektivt dåligt" (a.a.:125). Det kan exempelvis vara svårt för den äldre människan att glädjas åt känslan av livskvalitet av att ha närhet till en hund på dagverksamheten om personalen är emot hunden. Personens livskvalitet blir en funktion av hur många värdefulla behagliga upplevelser och hur mycket värdefull önskeuppfyllelse hennes liv innehåller. Det finns ett stort värde i kopplingen mellan subjektivt välbefinnande och önskeuppfyllelse – vi är glada över faktiska förhållanden. Betydelse har också om det vi gläds över är något "objektivt värdefullt"

Slutsatsen blir att en persons livskvalitet är funktionen av hur hon har det i ett antal objektiva viktiga dimensioner, men bara förutsatt att hennes känsla av tillfredsställelse inte är illusorisk. Att vara lycklig ”av rätt skäl” är att ha ett bra liv enligt Brülles blandade teori av lyckokaraktär (a.a.:125).

4. METOD

I detta kapitel redogör vi för valet av syfte och vilken metod vi använt oss av i vårt uppsatsarbete. Vi beskriver även hur vi har gått tillväga vid insamlandet av materialet. Vi försöker här också fastställa uppsatsens reliabilitet och validitet och för även en diskussion kring metodproblem. Slutligen tar vi upp om de etiska kriterier som vi har tagit hänsyn till i vårt arbete.

Uppdelningen i uppsatsarbetet har varit fördelat så att Kristina har ansvarat för och skrivit kapitel fem om tidigare forskning samt att kapitel fyra om metod har varit Monicas ansvar och skrivområde. I övrigt har vi gemensamt ansvarat och skrivit alla de andra delarna i uppsatsarbetet.

4.1 Val av metod

Under detta avsnitt presenteras den intervjumetod vi har valt vilket är kvalitativa intervjuer. Vi redogör även det urval och avgränsning som vi arbetat utifrån.

4.1.1 Kvalitativa intervjuer

Enligt Kvale tillämpas den kvalitativa forskningsintervjun då man vill beskriva och förstå centrala teman som intervjupersonen upplever och förhåller sig till (Kvale, 1997:34-35). Denna intervjuform fokuserar på att intervjuaren önskar få data från informanten som bidrar till att ge mer djupgående insikter i ämnet. Dessutom fokuserar man endast på ett färre antal informanter än många personer (Denscombe, 2000:132). Vi har i vår studie velat belysa huruvida äldres livskvalitet påverkas av att det finns djur i deras vårdmiljö. Vårt mål med att använda oss av just kvalitativ intervjuform har varit att få förståelse för hur den äldre på dagverksamheten, som har närhet till djur, påverkas livskvalitetsmässigt.

4.1.2 Urval och avgränsning

I vår uppsats har vi försökt ta reda på äldre personers upplevelse av livskvalitet i äldreomsorgen utifrån en vårdfilosofi baserad på närhet till djur. Vi har av praktiska skäl valt att begränsa oss till personer som står inskrivna inom äldreomsorgen. I detta avseende handlar det om personer som är biståndsbedömda av kommunen. Vi gjorde begränsningen att välja våra informanter utifrån ett och samma ställe och att det stället hade en tydlig utformad vårdfilosofi där ett av temana har varit ”att ha närhet till djur”. Man kan säga att vi har fått en påtvingad begränsning och det är att samtliga av våra informanter, har eller har haft närhet till

djur, innan de blev verksamma på dagverksamheten. Inom vårdfilosofin har vi begränsat oss till att se till livskvalitetsaspekten i förhållande till ”närhet till djur”, eftersom i vårdfilosofin omfattas även natur och barn. Men vi har alltså valt att endast studera livskvalitet med fokus på en vårdfilosofi där vi har närhet till djur.

Vi visste inte på förhand hur stort antal informanter vi hade tänkt ha med i vår studie. Efter det vi hade pratat med Lena Bergstedt, samordnare på dagverksamheten Lyktan frågade vi om det var möjligt för oss att genomföra vår studie där. Hon tyckte det hela lät intressant och skulle höra om det fanns någon av de äldre besökarna som kunde tänka sig att ställa upp. Det visade sig att det fanns sex personer som var intresserade av att få delta i vår studie. Både Lena och vi bestämde att det var lättare att hon valde ut de blivande informanterna.

Anledningen till detta var att vi tyckte att de äldre besökarna på dagverksamheten kände till henne och på så vis undvek vi att de eventuellt skulle känna att de hamnade i något slags underläge. Visst ska man se kritiskt till denna form av urval. Vi är medvetna om att när en samordnare inom den verksamhet hon själv råder får plocka ut personer till en studie kan resultera i ett urval av hennes egen bedömning av representativitet. Men i detta fall har vi litat på hennes omdöme att välja intervjupersoner eftersom vi har med äldre personer att göra. Anledningen till detta var att vi var tvungna att undvika att intervjua personer med demenssjukdom av etiska skäl.

Det skedde ett andra urval efter det vi hade upptäckt att samtliga av de sex informanterna i någon form hade eller hade haft kontakt med djur. Vi tyckte att det skulle vara intressant om vi även kunde få personer i vår studie som inte tidigare hade haft någon erfarenhet av djur. Med detta ville vi se om personer utan tidigare erfarenhet av djur hade ett annat förhållningssätt. Vi bad då Lena att försöka finna några sådana personer. Det visade sig att det fanns ytterligare tre informanter som var villiga att ställa upp i vår studie. Men det visade sig under intervjun att dessa trots allt hade haft någon form av kontakt med djur tidigare. Den tidigare kontakten kunde ha varit att de som barn eller i vuxen ålder haft vänner, släkt eller andra bekanta som har haft djur. I vår studie har antalet informanter uppgått till åtta personer.

4.2 Tillvägagångssätt

I detta avsnitt behandlar vi hur vi har gått till väga, allt från idé till sammanställning och bearbetning av denna uppsats. Vidare tar vi upp om vad för slags intervjuform vi har använt

oss av och hur litteraturinsamlingen har gått till. Tematisering och hjälpmedel för intervju tas även upp.

4.2.1 Idé och upplägg

Idén till uppsatsämnet föddes när vi satt och diskuterade kring äldres situation i dagens samhälle. Under arbetets gång har syftesformuleringen mognat fram, vilket i dag lyder: vilken betydelse närhet till djur inom äldreomsorgen har för den äldre människan i fråga om upplevd livskvalitet. Samt hur ser de hinder och möjligheter ut att införa en vårdfilosofi med syfte att ge den äldre kontakt med djur inom äldreomsorgen? Ursprungligen var tanken att undersöka personer som var boende i någon form av äldreboende och där de har fått ta med sig sitt husdjur till boendet. Vi började genast ringa runt till olika stadsdelar inom Stockholms stad för att höra om de kunde ge upplysningar om de hade något sådant äldreboende som vi efterfrågade. Tyvärr fanns det inte det och utökade vårt sökområde till att omfatta hela Stockholms län. På medborgarkontoret fick vi höra att de inte kunde bistå oss med den information vi behövde eftersom det inte förde någon specifik förteckning vad gäller äldreboenden där den äldre har fått ta med sig sitt husdjur. Ute i kommunerna möttes vi av fördomsfullhet, det kunde låta ”här tar vi själva hand om våra gamla, vi låter inte några djur göra det”. Vi fick även höra kommunanställda som berättade bland annat om att man hade börjat med djur i verksamheten men att det var problem med allergier. Andra frågor som vem som skulle ansvara för djuren o.s.v. satte hinder i vägen för att vidareutveckla ämnet och sedan implementera dessa i verksamheten. Därför hade man kommit fram till att man riktade in sig på andra saker för de äldre. På ett annat ställe hade man tidigt tagit med i beräkningen, då man startade ett äldreboende, att ta med djur i verksamheten. Men det blev inte så mycket av det hela då det visade sig att någon var allergisk och därför rann det hela ut i sanden.

Efter nästan en veckas sökande via telefon kunde vi sedan konstatera att det endast fanns två personer boende på äldreboende som hade fått ta med sig sina husdjur. Ganska så snart tvingades vi inse att det inte var möjligt att genomföra studien eftersom underlag saknades. Trots att vi inte fann det vi sökte gav samtalen oss en bild av hur situationen såg ut i de olika kommunerna, om hur okänd frågan tycktes vara. Vi kom också i kontakt med olika äldreboende när vi ringde runt och det var på detta sätt som vi fick kontakt med dagverksamheten Lyktan. När vi fick höra att verksamheten var riktad till äldre personer samt att det fanns två terapihundar som var anställda där tyckte vi det hela lät intressant. Utifrån detta formade vi sedan vårt syfte till uppsatsen. Vi önskade undersöka huruvida de äldres livskvalitet påverkades av att det fanns djur i deras vårdmiljö och hur en vårdfilosofi påverkar

arbetet. Vi ville även finna en lämplig teori som kunde fungera som en utgångspunkt för studien. Därför valde vi Brülde's blandade teori av lyckokarakter (Brülde, 2003:125) för att undersöka den upplevda livskvaliteten. Våra frågor har formulerats utifrån denna teori. Vi är väl införstådda med att detta till viss mån har styrvt vårt val av övergripande teman och intervjufrågor, samt att vi därför inte har varit helt fria att skapa dessa.

Under arbetets gång framkommer att förekomst av en vårdfilosofi är av särskild betydelse inom äldreomsorgen. Därför har vi känt oss föranledda av det att peka på en vårdfilosofi.

Vid insamlande av information i form av litteratur och tidigare forskning kring ämnet uppmärksammades vi på Barbro Beck-Friis, professor, som jobbat mycket med frågor kring djur i vården. Vi kontaktade henne via telefon i syfte om att hon skulle kunna bidra med sin kunskap och erfarenhet inom ämnet, vilket hon också gjorde. Ett annat betydelsefullt material som vi kom över i vårt sökande via Internet var en radiointervju med Judith Blackshaw om ämnet "pets as therapy".

4.2.2 Intervju, sammanställning och bearbetning

Förutom våra undersökningspersoner har vi använt oss av nyckelpersoner som vi har intervjuat i vår studie. En av dessa är Lena som arbetar som samordnare på dagverksamheten Lyktan. På Lyktan arbetar man utifrån Eden-modellen, en vårdfilosofi som bland annat bygger på att man använder sig av djur som medel att lindra ålderdomen. En annan person som vi har intervjuat är Barbro Beck-Friis, professor i geriatrik. Hon har lång erfarenhet vad gäller äldre och djur i vårdssituationer.

När vi hade fått reda på vilka personer vi skulle intervjuar skickade vi ut ett samtyckesbrev, därefter åkte vi till dagverksamheten där våra informanter höll till. Samtliga intervjuer genomfördes där. Under intervjutillfällena satt vi avskilda med undersökningspersonen och vi upplevde inte miljön runt omkring störande på något sätt. Framför oss hade vi ett nedskrivet papper med våra intervjufrågor (bilaga B) samt en fickbandspelare som skulle ta upp informantens svar. Varje intervjutillfälle varade mellan 30-60 minuter.

Efter det första intervjutillfället kunde vi konstatera att utformningen av våra frågor måste ändras något på grund av att våra frågor var för allmängiltiga. Vi valde att inte ta med en av informanterna då denne endast i mindre omfattning gav svar på det som intervjuaren faktiskt frågade efter. Detta kan ses som ett resultat av att vi som intervjuare befunnit oss i en ovan och svår situation och därmed utfört en mindre bra intervju. Det har slutat med att vi i vår undersökning har använt oss av totalt åtta informanter.

”Frågor för attitydmätning” är frågor som vi ville lägga till vid intervjutillfället som en slags gardering. Dessa kom till som ett komplement efter det första intervjutillfället då vi kände oss osäkra på om vi skulle tolka känslor och upplevelser ur de svar som gavs. Denna osäkerhet i början gjorde att vi dels ändrade ursprungsfrågorna och lade till attitydmättningsfrågorna.

Efter intervjuerna har vi arbetat var och en för sig med våra respektive informanternas data. Materialet har transkriberats och därefter har vi sammanställt alla informanternas svar per fråga. Efter detta valde vi ut teman under vilka lämpliga frågor sattes. Svaren har analyserats för att sedan kunna presenteras i tematisk form. Vi har valt att ta med några citat från intervjuerna för att lyfta fram de äldres andemening.

4.2.3 Semistrukturerad intervjuform

Med semistrukturerad intervjuform menas att man använder sig varken av en helt öppen intervjuform eller slutna svarsalternativ (Malterud, 2004:115-116). Vårt syfte med intervjuerna har varit att få höra informanterna huruvida deras livskvalitet påverkas av att det finns djur i deras vårdmiljö. Vi har varit intresserade av att få höra om informanternas egna berättelser kring denna företeelse. Upplägget på frågorna har inte varit att de ska följas i turordning utan det har gått bra att kunna hoppa i frågorna om så har behövts. På så vis har vi som intervjuare varit flexibla och öppna för nya riktningar som informanterna väljer att belysa. Det är utifrån detta som vi har valt en semistrukturerad intervjuform.

Vid kvalitativa intervjuer används normalt öppna frågor (Olsson & Sörensen, 2002:79) för att minimera risken för att den intervjuade i sina svar styrs av forskarens frågeställning. En inledande försöksintervju visade dock att den intervjuade hade svårt att förstå och resonera kring enbart öppna frågor, men hade lättare att reflektera kring semistrukturerade frågor. En kvalitativ intervjuundersökning byggd på öppna frågor hade krävt att varje informant intervjuats vid ett flertal tillfällen under en längre period, något som inte rymts inom tidsramen för denna c-uppsats. Den modell som valdes innebar att teoriaspekterna fångades in med hjälp av semistrukturerade frågor. Dessa följdes sedan upp med öppna frågor eller uppmaningar av typen ”Hur då?”, ”Berätta!” eller ”Vill du ge ett exempel?”

De intervjuade fick dessutom ange graden av bland annat trivsel, glädje och harmoni som de kopplade till olika specifika påståenden vilket vi kallat för frågor för attitydmätning. Med den här typen av frågor prövar vi ett alternativt sätt för att få en mer distinkt bild av

framförallt vad de äldre känner i fråga om trivsel, glädje och harmoni. En genomgående tendens visade sig vara att informanterna gav uttryck för tydligare och starkare ställningstagande när de fick ange uppfattningen på en femgradig attitydskala än när de svarade på de semistrukturerade frågorna.

4.2.4 Tematisering

För att i analysen komma fram till om den observerade livskvaliteten är bra eller dålig har vi utgått ifrån tre teman, vilka är de parametrar som ingår i arbetssättet för att undersöka uppnådd livskvalitet enligt Brüldes blandade teori av lyckokaraktär. Dessa teman är behagliga upplevelser, önskeuppfyllelse och objektivt godkännande. Frågorna i frågeformuläret (bilaga B) har formulerats för att spegla dessa teman och svaren har därefter sorterats och sammanställts.

För att uppskatta om dessa tre villkor uppfylls bedömdes om varje enskilt svar kunde anses ge uttryck för en positiv eller negativ känsla. De olika svaren i gruppen har sedan vägts samman inom varje tema. Dessa resultat använder vi sedan som instrument för att stämna av om närhet till djur ger bra eller motverkar till livskvaliteten.

Behagliga upplevelser, till detta tema har vi använt oss av frågor som ska ge svar på den känsla djuren direkt ger personen i fråga om fysisk kontakt och mental upplevelse.

Svaren på följande frågor i intervjuguiden har varit mest relevanta i detta avseende.

8. Hur känns det när du träffar hundarna eller fåglarna här på dagverksamheten?
9. Bryr du dig om hur djuren mår här?
10. Brukar du klappa hundarna, sitter de i ditt knä?
11. Har du någon kontakt med fåglarna?
12. Brukar du prata med andra här på dagverksamheten om hundarna eller de andra djuren?

Önskeuppfyllelse, temat består av de svar vi fått från frågor om de har haft någon önskan eller förväntan på att få kontakt med djur.

Utvalda frågor från frågeformuläret:

5. Visste du att det fanns djur här innan du kom till dagverksamheten?
6. Har du en önskan eller har du haft en önskan att få kontakt med djur?
7. På vilket sätt har du kommit i kontakt med djur i ditt liv, kan du berätta om du själv eller någon i din närhet haft husdjur?

Objektivt godkännande, här tar vi ut frågor med vars svar ska ge oss förståelsen för hur de intervjuade upplever att deras närmaste omgivning ser på att djur ingår inom äldreomsorgen.

Utvalda frågor från frågeformuläret:

13. Personalen, vad tror du att de tycker om att det finns djur på dagverksamheten?

14. Vad tycker din omgivning, släkt och vänner om att det finns djur på dagverksamheten?

4.2.5 Ljudupptagning

Att använda sig av bandupptagning vid intervjutillfällena har både för- och nackdelar. Ser man till de positiva aspekterna bidrar bandupptagning till att all data som informanterna lämnar kommer med. Man slipper alltså bekymra sig om att all information som informanterna artikulerar verbalt vid intervjutillfället faller bort. Dessutom finns det möjlighet för intervjuaren att på ett helt annat sätt ägna mer fokus kring själva intervjun än om man skulle vara tvungen att föra anteckningar för hand. Man kan då koncentrera sig på att se till informanternas mimik och kroppsuttryck, något som en ljudbandupptagning inte klarar av. Vår tanke med att banda intervjuerna har varit att underlätta bearbetningen av det insamlade intervjumaterialet. Vi gjorde bedömningen att bandupptagning skulle vara det mest tillförlitliga. Nackdelar med ljudupptagning ansåg vi skulle kunna vara att vissa informanter skulle kunna känna sig stressade eller obekväma vilket skulle kunna påverka svaren.

4.2.6 Litteraturinsamling

Den litteratur vi har använt oss av i vårt arbete har vi fått tag på Ersta Sköndal högskola, Stockholms Stadsbibliotek, Kungliga biblioteket, Karolinska Institutets Universitetsbibliotek, Idrottshögskolans bibliotek samt litteratur som använts i tidigare kurser under utbildningen som vi äger själva. Vid framtagandet av tidigare empirisk forskning har vi blivit tilldelade artiklar från föreningen Manimalis men vi har huvudsakligen använt oss av sökning i olika databaser där följande sökord har varit gällande: animal assisted therapy, elderly, animals, alzheimer i olika kombinationer. Vid vår litteratursökning har vi hittat och tagit del av ett stort antal studier och rapporter, varav långt ifrån alla har publicerats i Sverige eller i de ledande internationella forskningstidsskrifterna. Många studier och artiklar återfinns istället i mindre forskningstidsskrifter av skiftande karaktär eller i form av dokument och rapporter som publicerats av olika universitet, forskningsinstitut och organisationer eller presenterats i samband med konferenser. I många fall handlar det snarare om erfarenhetsutbyte än om forskning. Vid sidan av främst Australien och USA sker en stor del av den samtida

forskningen i Österrike och publiceras endast på tyska. Ämnet tilldrar sig även intresse i Japan men mycket lite av det landets forskning finns publicerat på engelska.

En relativt stor del av forskningen bygger alltså på små studier, erfarenheter och spridda observationer, inte sällan utan kontrollgrupp vilka rapporterats av entusiaster som ofta själva är praktiserande på lokal nivå. Man måste därför ta med i beräkning risken för övertolkning.

I litteratursökningen har vi dock haft tillgång till American Medical Associations, AMA, kostnadsbelagda forskningsdatabas som inkluderar vetenskapligt granskade artiklar i ett hundratal forskningstidskrifter utgivna i USA, inklusive de världsledande tidskrifterna Journal of American Medical Association och New England Journal of Medicine. I databasen ingår även referenser med sammanfattningar av artiklar i ett urval av andra ledande tidskrifter inklusive Science och Nature. Vi har däremot inte haft tillgång till att söka efter artiklar som publicerats i andra viktiga men kostnadsbelagda källor som de brittiska vetenskapliga tidskrifterna The Lancet och British Medical Journal. Det har visat sig, i vårt sökande, att det är främst medicinska naturvetenskapliga tidskrifter som kunskapsläget finns, inte inom samhällsvetenskapen.

Några av de centrala studier som ofta refereras av andra författare har inte gått att få fram via bibliotek. Studier av grundkällan hade i dessa fall krävt antingen väntetid, tillgång till andra kostnadsbelagda forskningsdatabaser eller att vi personligen lyckats spåra och kontakta författarna eller forskningsinstituten bakom dessa studier. Sådana kontakter har vi tagit i Sverige och Österrike (Beck-Friis 2006; Tier als Therapie 2006). I andra fall har inte den typen av efterforskningar rymts inom tids- och kostnadsramarna för denna c-uppsats. En fördjupad litteraturgenomgång bör inte minst omfatta pionjärartade artiklar från tidigt 1960-tal av Levinson samt originalmaterial av flera stora australiensiska, epidemiologiska studier av Anderson och Blackshaw m fl, vilka vi nu tvingas återge via andrahandskällor.

Vid urval och värdering av tidigare forskning har vi därför tagit hjälp av två tidigare gjorda forskningssammanställningar av Norling och Barker samt det ledande referensverket Handbook on Animal assisted therapy (Fine 2000).

Barker redovisar en historisk genomgång av den internationella forskningen inom området i den medicinska vetenskapliga tidskriften Psychiatric Times (1999). För att få ett svenskt perspektiv tar vi även upp delar ur den genomgång som Norling redovisat i sin sammanställning (Norling 2002).

4.3 Metodologiska reflektioner

I detta avsnitt belyser vi vilka metodproblem som framkommit. Vidare diskutera studiens tillförlitlighet och hur vi har gått tillväga kring de etiska ställningstagandena.

4.3.1 Metodproblem

Det vi har stött på som ett metodproblem i vårt arbete är att intervjua äldre människor. Under respektive intervjutillfälle med våra informanter har vi båda upplevt att det är annorlunda att intervjua äldre människor jämfört med yngre. Det viktigaste exemplet i det här sammanhanget har varit våra samtalsöppningar med informanterna. Vi känner med oss att vårt eget bidrag till kommunikationen i samtalen med informanterna hade kunnat förstärkas ytterligare. Två goda exempel på detta hade kunnat vara att vi upprepar på ett lite frågande sätt det informanterna har sagt oklart. Vi menar, att man som intervjuare kan ”jobba lite extra” med informanten. På så vis hade de med all sannolikhet försökt en gång till och uttryckt sig på ett lite tydligare sätt. Ett annat gott exempel är att som intervjuare be om ett förtydligande på ett finkänsligt sätt. Som intervjuare hade vi även kunnat formulera om det som har varit oklart. En kommunikationsväg här hade kunnat vara att reflektera högt tillsammans med informanten om hur man försöker förstå.

4.3.2 Reliabilitet och validitet

En beskrivning av vår undersöknings tillförlitlighet är reliabilitet, dvs i vilken mån av pålitlighet den insamlade informationen har. Under våra intervjutillfällen med undersökningsspersonerna har vi använt oss av varsin så kallade fickbandspelare. Kvalitén på den tekniska utrustningen kan naturligtvis alltid diskuteras. I vårt intervjumaterial finns det förvisso bitar ur vissa intervjuer där man inte tydligt hör vad informanterna säger. Vi har noggrant observerat detta och har kommit fram till att bortfallet inte är av betydelse för det undersökningsspersonerna vill förmedla. Utifrån detta kan vi tala om att tillförlitligheten i vår studie är god.

Kvale skriver om förutsättningarna för vad han anser vara en kvalitativ forskningsintervju. Bland annat tar han upp om det stora ansvar som vilar på intervjuaren själv för att kunna uppnå en optimal intervju, vilket underbygger den insamlade data som informanterna avger (Malterud, 2004:116). När det kommer till vår förmåga att göra bra intervjuer har vi mycket att lära. Men det vi framför allt har kunnat se när vi har bearbetat vårt intervjumaterial är att vi har förhållit oss öppna till informanterna och de svar som de har lämnat.

Avgörande för att det ska föreligga hög validitet är att metoden bestäms utifrån problemställningen (Malterud, 2004:27). Vi anser att det vi har haft för avsikt att undersöka, vilket har återspeglats i syftet, har vi fått svar på.

I samband med utvärderingen har vi noterat att vi inte har kommit tillbaka till informanterna och gett dem möjlighet att reflektera över intervjumaterialet. Vi tror att en sådan möjlighet skulle kunna bidra till att ytterligare stärka tillförlitligheten.

4.3.3 Etiska perspektiv

De forskningsetiska principer som etablerats inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning har kodifierats i Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor (Forskningsetiska rådet 2006). I samband med intervjuerna, i vår studie, har vi följt de etiska reglerna för att skydda våra intervjupersoner på bästa sätt. De fyra etiska ställningstaganden, som vi har tagit hänsyn till i vår studie är; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* samt *nyttjandekravet*.

I enlighet med 16 § om informationskravet, har undersökningsspersonerna blivit informerade om uppsatsens syfte innan de accepterat att delta. De nyckelpersoner vi har kommit i kontakt med samt de undersökningsspersoner som har varit berörda har blivit informerade om deras roller i studien och vilka förutsättningar som har varit gällande vid deras medverkan. Vidare har vi informerat om att deltagandet har varit frivilligt och att det när som helst har gått bra att avbryta sin medverkan. Enligt samtyckeskravet, 17 §, har vi inhämtat samtycke från undersökningssdeltagarna.

Detta har gått till på så sätt att vi bad samordnaren på dagverksamheten att inhämta samtycke från de blivande informanterna utifrån vårt förtryckta samtyckesbrev (bilaga A). Då vi i vår studie har haft att göra med personuppgifter av privat natur har vi haft ett ansvar att hantera dessa uppgifter med största möjliga konfidentialitet. Personuppgifter har inte hanterats oaktsamt så obehöriga haft tillträde till dessa. Vi har även sett till att uppgifter om informanterna har behandlats på ett sådant sätt att enskilda människor inte kan identifiera dem. Genom att vi har tagit hänsyn till detta anser vi att konfidentialitetsförsäkran har uppfyllts.

Nyttjandekravet; de uppgifter som vi har samlat in om enskilda i vår studie har endast för avsikt att användas som akademiskt arbete på c-nivå (c-uppsats). Den färdiga uppsatsen kommer att finnas arkiverad och tillgänglig på Ersta Sköndal Högskola.

5 TIDIGARE FORSKNING

Stycket tidigare forskning har sin fokusering på den internationella forskningen inom området djurens terapeutiska inverkan på människan. Läsningen har varit en bra förförståelse för oss i början av vårt arbete för att bli bekant med området och inför vår egen intervjuundersökning.

5.1 Kunskapsläget i Sverige

När vi började leta litteratur till ämnet djur och äldre, märkte vi att mycket av det som var skrivet i uppsatser och liknande i Sverige gjordes i mitten av 1990-talet, det verkade som att ämnet hölls levande då. Detta är något som Barbro Beck-Friis instämmer i. Hon är professor i geriatrik och en svensk pionjär inom området att införa djur i vården. Som orsak pekar hon på dagens hårt pressade arbetsmiljö som gör att det inte finns lika gott utrymme för personalen att ta med ett djur i beräkningen. ”Ska man gå ut med hunden också, hur ska det gå till?”, kan man tänka sig att man som stressad anställd kan resonera, menar hon (Beck-Friis B 2006).

Ingemar Norling, docent vid sektionen för vårdforskning vid Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg, är en person som arbetat inom området på svensk mark. Han har själv gjort många studier från 1970-talet och framåt inom området fritid. När man läser hans forskning märks det att han med åren, allt mer tar med djuren inom området natur, fritid och rekreation. I den forskningsöversikt han gjort, som påvisat en förhöjd livskvalitet hos äldre som i sin närhet har eller har haft sällskapsdjur, tar han själv upp att området är en ny forskningsgren där publiceringen sker inom en rad olika discipliner och ofta hamnar utanför facktidskrifter om djur. Detta kan jämföras med forskningsområden som redan är etablerade, har en lång tradition, tydliga kravregler och som har egna speciella tidskrifter (Norling 2002:9). I detta fall med djurs terapeutiska inverkan på människor, har vi alltså haft svårt att finna litteratur samlad inom ramen för det Kuhn kallar för normalvetenskap. Den beskrivning som ges av normalvetenskap är att de forskare som arbetar inom samma område, paradigm, alltså utövar normalvetenskap. Här formuleras och utvecklas paradigmet som resultat av försök till förklaringar av den verkliga världen som följd av experiment. Vidare hävdar Kuhn att det paradigm med förmåga att stödja en normalvetenskaplig tradition är det kännetecken som skiljer vetenskap från icke-vetenskap (Chalmers 2003:106-107). Vi rör oss med största sannolikhet inom ett område som inte befinner sig inom normalvetenskapen.

I Sverige finns en fristående ideell organisation som heter Manimalis, vars syfte är att öka kännedomen om sällskapsdjurens positiva effekt på den enskilda människan och samhället i stort. De effekter man vill visa är de ekonomiska, psykologiska, fysiologiska och sociala. I

Manimalisrapporten som är en årlig rapport, kan man läsa en sammanställning om de nämnda effekterna med fakta taget ur olika forskningsresultat. Här ges även den intresserade läsaren hänvisning till sällskapsdjurens antal i Sverige, sällskapsdjurens omsättning, utbildningar för den som vill arbeta med sällskapsdjur, organisationer, fonder och stipendier (Löthgren 2005). Vid vårt samtal med Beck-Friis kommenterar hon att Manimalis bevakar de internationella konferenserna men att de inte själva bedriver någon forskning (Beck-Friis, B. 2006). I Manimalisrapporten går det att läsa att organisationen tillhör det internationella nätverket IAHAIO – International Association of Human-Animal Interaction Organisations (Löthgren 2005). IAHAIO är ett nätverk av organisationer som arbetar med interaktionen mellan människan och djuret och som det tämligen ofta refereras till i olika studier.

5.2 Ett nytt forskningsområde

Området djurens terapeutiska inverkan på människan har, i forskningssammanhang, en relativt kort historia. Det var inte förrän i början av 1960-talet som värdet av djuren som medhjälpare till människan, i att nå fram till svårtillgängliga personer, började uppmärksammas. Detta var på sin tid mycket försiktiga och inte alltför sällan ifrågasatta teorier men som sakta vuxit sig starkare med åren.

5.2.1 Levinson en pionjär inom området

En person som tidigt skrev en artikel i tidskriften Mental Hygiene inom området djur och människa var James H. S. Bossard (1944). Artikeln handlar om det terapeutiska värde som följer med att vara hundägare. Han talar om den viktiga roll som sällskapsdjur spelar i familjelivet: betydelsen för familjemedlemmarnas mentala hälsa och i synnerhet för barnen i familjen. Den person som ändå framstår som en föregångare inom området är barnpsykologen Boris Levinson (1962), som genom sitt arbete med svårtillgängliga barn använde sig av hundar i kontakten med barnen. En viktig artikel som ofta refereras är artikeln ”The Dog as a `Co-Therapist`”, också den publicerad i Mental Hygiene. Levinson utgick från Bossards tankar och arbetade vidare inom människa - djur relationen, men stötte ofta på cynism och förakt för sitt arbete (Fine 2000:xxvii - xxxviii).

Efter att vi tagit del av den forskning som tidigare gjorts ser vi hur dessa tankar idag sprider sig och får en mycket större respekt världen över än när Levinson började sitt arbete. Norling bekräftar att Levinsons forskning har fått ett ökat stöd inom 1990-talets forskning.

Inom dagens forskning vill man förstå hur den starka motivationen hos barn och vuxna uppkommer och ibland bryts. Man vill också ge de hälsofrämjande effekterna en bättre förklaring (Norling 2002:14).

5.2.2 Human-animal bond

Barker skriver att trots att det i USA är många hushåll som har sällskapsdjur är det inte förrän ganska nyligen som man börjat undersöka vilka fysiska och psykiska fördelar relationen mellan djurägaren och djuret kan ge. Tidiga upptäckter vittnar om en stark psykologisk och känslomässig bindning mellan personen och dennes husdjur. Det kom att bli termen ”human-animal bond”: ”bandet människa – djur”. Dessa studier visade att djurägare upplevde en ökad livskvalitet och en ökad omtanke om allt levande. Ofta var bandet till djur till och med starkare än till andra människor (Barker 1999).

5.2.3 Djurs medicinska inverkan på människan

Barker skriver vidare att när man så dokumenterat bandet människa – djur, började det komma studier om hur sällskapsdjur kan påverka den fysiska och mentala hälsan. En av dessa första studier gjordes av Friedmann et al. (1980). Där görs jämförelser mellan djurägare och icke djurägare i fråga om förekomsten av hjärtinfarkt, och man kan se en signifikant större överlevnad bland djurägarna ett år efter hjärtinfarkten (Barker 1999).

Flera liknande studier följde men den antagligen största hjärtkärlstudien som involverade ägare av husdjur gjordes i Australien 1992 (Andersson et al.). Här visar resultaten både att de 784 husdjursägarna hade ett signifikant lägre riskfaktorer som blodtryck, kolesterol i plasma och triglycerider i blodet än de 4957 personer som saknade husdjur (Friedmann i Fine 2000, s. 44).

Senare studier av Friedman tyder på att den anknytning och attityd man har till sitt husdjur är avgörande för effekten på den mänskliga hälsan (Friedmann i Fine 2000 s. 55). En annan studie som tidigare visat på liknande resultat var Lago et al. (1989), här kommer man också fram till att en positiv inställning till djuret visar sig vara en viktig del i det hälsomässiga välbefinnandet (Barker 1999). Norling skriver också att det idag enligt många forskare inom området finns tillräckliga bevis för att djur kan ha viktiga hälsofrämjande effekter, men för vissa personer och under vissa förutsättningar (Norling 2002, s.11).

Enligt Barkers genomgång visar studier under sent 1980-tal och tidigt 1990-tal på mer generella hälsfaktorer. Serpell (1991) utförde en av studierna där man kontrollerade vuxna före och efter att de skaffat sig husdjur och man kom fram till att de väsentliga

hälsoproblemen minskades efter det att de skaffat sig djur. I en annan studie fann Siegel (1990) att djurägarnas behov av läkarstöd i stressade livssituationer var mycket mindre än för de som inte var djurägarna. Allen et al. (1991) rapporterade att kvinnor till och med var mindre stressade när de hade sällskap av sin hund än när de var tillsammans med sin bästa vän (Barker 1999).

En känd studie av terapeutiskt värde gjordes i England av Mugford och M'Comisky (1975). Man satte antingen in en undulat eller en begonia hos pensionärer som fortfarande bodde kvar hemma och så hade man en kontroll grupp där man inte tillförde någonting. Efter fem månader såg man resultatet och det var bara i den grupp som fått en undulat som man kunde se en förbättring i den sociala förmågan, mentala hälsan och att de var lyckligare. Det var inte bara att de fått anknytning till fåglarna utan de hade även fått nya ämnen att prata om som var annat än gamla tider eller sjukdomar (Baun, McCabe i Fine 2000, s 242).

5.2.4 Djurs inverkan på barn

Kort bör nämnas att ett flertal forskare studerat husdjurs roll för barnets utveckling. Becker pekar på forskningsresultat som tyder på att djur kan bidra till barnets utveckling av tillit, autonomi, identitet och även flit, det senare genom att djuret går att träna och svarar på respons Blue (1986), Brown et al. (1996), Bryant (1990), Robin, ten Bensel (1990). Andra studier Poresky, Hendrix (1990), Van Houtte, Jarvis (1995) tyder på att barn med djur uppvisar högre grad av empati, självkänsla och självinsikt än barn utan djur (Barker 1999).

Becker tar upp att barn ofta är mottagare av omvårdnad, vägledning och skydd men har sällan själva chans att ge detta förutom om de har ett djur som de är ansvariga för. Därför blir det ett stort steg i ett barns utveckling när barnet blir mindre bunden till sina föräldrar och när de av egen kraft kan komma till en känsla av att behärska och att ta hand om ett djur.

Barnpsykologen Levinson (1962) har beskrivit detta som att det är närheten till djuret som bygger upp självkänslan, självkontrollen och att vara autonom. På detta sätt uppmuntras barn att känna sig kompetenta av djurens inverkan (Becker 2002:31-32)

5.2.5 Animal Assisted Therapy

Animal Assisted Therapy (AAT) kan spåras tillbaka till 1700-talet då barbackaridning på hästar användes för att behandla olika motoriska och psykiska störningar (Barker 1999). Beck skriver om den första rapporterade användningen av djur i terapeutiskt syfte i slutet av 1700-talet när William Tuke använde sig av vanliga gårdsdjur på sin vårdanstalt, York Retreat (Beck i Fine 2000 s. 24).

Pionjären bakom modern AAT är dock den tidigare nämnde Levinson (1962) som introducerade djur som länk till barn i sin terapeutiska behandling. Han fann att AAT gav goda resultat vid behandling av barn som bland annat var icke verbala, inbundna, autistiska, impulsstyrda och schizofrena (Barker 1999). Levinsons observationer har i senare forskning bekräftats och fördjupats. Flertalet studier har gällt hundar men positiva resultat rapporteras även vid användning av delfiner och hästar i arbetet med bland annat utvecklingsstörda barn. Andra forskare som Klingel (1991) och Beck et al. (1986) har rapporterat positiva resultat vid användning av akvariefiskar, sköldpaddor och burfåglar (Barker 1999).

Det finns dock flertalet forskare som har ifrågasatt de långsiktiga effekterna av hundterapi. På senare år har fokus gradvis flyttats från användning av sällskapsdjur till mer aktiv och styrd behandling med hjälp av tränade hundar. Fördelarna med vältränade hundar framför otränade betonades redan 1995 i en australiensisk radiointervju med Judith Blackshaw, en av forskarna bakom de hittills största studierna av hälsoeffekter (Blackshaw 1995). Beck-Friis tar även upp att rätt krav på hundras måste ställas och att det ska vara en stabil, trygg, stor och synlig hund som inte är en enmanshund (Beck-Friis, B. 2006).

Ett viktigt referensverk med bred användning är idag *Handbook on Animal Assisted Therapy* som innehåller teoretisk bakgrund och behandlingsrekommendationer. Beck tar i ett kapitel upp att studier som handlar om användning av djur i terapeutiskt syfte alltid fått strida för att bli accepterade inom den vanliga medicinska frågan. Mycket ligger i att försöka sig på att hitta acceptabla metoder som kan validera den speciella kontakt som utspelar sig mellan djuret och människan. Värt att minnas är att mötet med djuret trots allt är en liten del av livet för människor i terapeutiska miljöer. Vidare förklarar han att de mest vanliga typerna av program där man använder sig av djur i terapi är inom 1) vårdinstitution, 2) arbete med äldre utanför vårdinstitution, 3) ledarhundar i hemmet för människor med funktionshinder och 4) program inom ridningen (Beck i Fine 2000, s 23-24).

5.2.6 Djur på besök i vården

Barker återger hur den vårdrelaterade forskningen till en början främst inriktades på djur som kunde ge stöd åt svårt sjuka barn, till barn som oroade sig för operationer och undersökningar, eller som vistades på sjukhus under långvarig rehabilitering. Olika studier Friedmann et al. (1983), Wells (1998), Nagengast et al. (1993) påvisade barns minskande oro eller lägre blodtryck när ett djur var närvarande vid olika stressande vårdsituationer (Barker 1999).

Studier på vuxna Barba (1995), Brickel (1980), Voelker (1995) gav liknande resultat och framhöll den positiva inverkan av djur på akutmottagningar, vård- och rehabiliteringshem och

även effekten av djurbesök på vårdplatser för psykiatriska patienter (Barker 1999). Katcher et al. (1984) såg hur blodtrycket föll när patienterna fick ett akvarium medan en burfågel enligt Beck (1986) resulterade i färre psykiska symtom hos sjukhusberoende patienter (Barker 1999).

Ett flertal studier har gjorts kring effekter på patienter som lider av Alzheimer, demens och andra kroniska mentala sjukdomar. Bland dessa var en studie vid University of California som visade på en signifikant minskning av humörsvängningar bland 34 Alzheimerpatienter som fick djurterapi jämfört med kontrollgruppen (Fritz et al. 1995).

Olika typer av signifikant positiv inverkan på Alzheimerpatienter rapporteras även av Edwards (2002), Kanamori et al. (2001), McCabe et al. (2002), Fritz et al. (1996) och Churchill et al. (1999).

En österrikisk studie visade att 27 Alzheimerpatienter som behandlades med utbildad terapihund två gånger i veckan i åtta veckor fick signifikant minskad depression och bättre minne, igenkännande och koncentrationsförmåga, jämfört med kontrollgruppen (Tölk et al. 2005). En annan studie visade på liknande resultat bland hemmaboende Alzheimerpatienter som vid närvaron av sällskapsdjur uppvisade färre aggressionsutbrott, ångest och mindre humörsvängningar (Fritz et al. 1995).

5.2.7 En levande forskning idag

Enligt Beck-Friis, bedrivs just nu den viktigaste forskningen i Europa inom ämnesområdet i Österrike vid Wiens veterinärs universitet. Den verksamhet dit uppmärksamheten bör riktas är Tier als Therapie (TAT) – Djur som terapi, som har sitt kontor på veterinärhögskolan i Wien (Beck-Friis, B. 2006). Föreningen TAT arbetar för att dementa, Alzheimerdrabbade och/eller gamla personer ska få en bättre integration med omvärlden. Ett annat mål för föreningen är att vetenskapligt bevisa och dokumentera verkningssätten hos djurunderstödd terapi (Beck-Friis 2001, Beck-Friis, J. 2006).

Värt att notera är att vid vår genomgång av forskning märks på ett entydigt sätt att det mesta av materialet pekar åt samma håll – djurs inverkan på människan, speciellt den äldre och den svårkommunicerbara personen, har en positiv effekt för hälsan.

Barker efterlyser dock mer studier, studier som är väl designade och som pågår under lång tid för att kunna öka förståelsen av interaktionen mellan djur och människa och dess potentiella möjligheter att skänka livskvalitet (Barker 1999).

De tidigare forskningsgenomgångar som vi uppmärksammat har begränsningen att antingen ensidigt studera den forskning som publicerats i vetenskapliga tidskrifter, eller

beskriva den behandlingspraxis som utvecklats på gräsrotsnivå. Båda dessa ansatser missar viktig kunskap. Vetenskapligt publicerade artiklar beskriver ofta djurbehandling kopplad till specifika sjukdomar såsom alzheimer. Trots att det saknas speciella tidskrifter för området har dessa studier, som publiceras i en varierad flora av tidskrifter för angränsande forskningsområden, fördelen att de är välgjorda undersökningar som tillsammans ger området trovärdighet. Men metoden att använda djur i terapeutiskt syfte är framförallt något som utvecklats på lokal nivå och där erfarenheterna sällan dokumenterats på det sätt som krävs för en bredare spridning i forskarvärlden. Behandlingsmodeller sprids istället via studiebesök, konferenser och föreläsare. Skildringarna av dessa tenderar samtidigt att utgå främst ifrån skribentens egna erfarenheter utan att ge en övergripande bild av andras erfarenheter.

Vår forskningsgenomgång visar att den kunskapsmassa som är ett resultat av artiklar i vetenskapliga tidskrifter med åren blivit så omfattande att man idag kan tala om ett specifikt forskningsområde. Vi har kunnat konstatera att slutsatserna i tidigare genomgångar ytterligare stärkts av studier som publicerats de senaste åren. Samtidigt lider området fortfarande brist på större långtidsstudier.

Till skillnad från tidigare författare har vi försökt ge en helhetsbild av såväl de viktigaste vetenskapliga forskningsresultaten som de viktigaste resultaten som nåtts på gräsrotsnivå.

6. UTGÅNGSPUNKTER I INTERVJUER MED SAKKUNNIGA OCH I LITTERATUR

Kapitlet innehåller de utgångspunkter vi haft till grund för diskussionen av en vårdfilosofi om djur och äldre. Utgångspunkterna tjänar samtidigt som en bas för intervjuundersökningen.

6.1 Djurs betydelse inom äldreården

I detta avsnitt refereras två intervjuer med forskare, den första intervjun är med en person som länge har arbetat inom äldreården i Sverige och som tidigt använde sig av djur i sitt arbete. Den andra intervjun är med en kvinna som är verksam i Australien inom samma område.

6.1.1 En svensk pionjär

Barbro Beck-Friis, professor i geriatrik har berättat att hennes erfarenheter efter mångårigt arbete i avancerad sjukvård, talar för att närvaron av djur i vårdssituationer ger positiva effekter. Djur påverkar patienternas välbefinnande såväl fysiskt, psykiskt som socialt, faktorer som Beck-Friis kopplar till begreppet livskvalitet. Även vårdmiljön som helhet påverkas positivt av att djur skapar nya sociala kontaktytor mellan patienter, anhöriga och personal.

De egna sällskapsdjurens betydelse kan vara än större och Beck-Friis pekar på patienter som inser att de kan få en bra medicinsk sjukvård på sjukhuset med väljer att hellre vårdas i hemmet för att få stanna kvar hemma med husdjuret. Beck-Friis understryker anknytningen till djuret som att om den äldre har en stark positiv relation till sitt djur, kan det vara djuret som är den största tröstaren, vilket hon tycker är viktigt att politikerna inser. Många av de svårt sjuka människor som har vistats på sjukhus kommer hem och ska vårdas i hemmet då betyder det så mycket att kunna få ha katten i knäet. Att diskussionen om djur i vården har tystnat det senaste årtiondet hänför Beck-Friis till den mycket pressade arbetsituationen i dagens äldreården. Hon menar att det inte finns lika gott utrymme för personalen att ta med ett djur i beräkningen. ”Ska man gå ut med hunden också, hur ska det gå till?”, kan man tänka sig att man som stressad anställd kan resonera, menar Beck-Friis. Det finns ofta en grundskepsis, främst avseende allergier, hygien och arbetsbelastning, som måste övervinnas innan djur kan komma in på en arbetsplats. För att så skall kunna ske måste det finnas en engagerad och inkännande ledning samt en utvecklad vårdfilosofi. Tyvärr, menar Beck-Friis, saknas en eller flera av dessa grundförutsättningar i stora delar av vården. Hon berättar om problem som hon har stött på i samhället där bland annat en hund som vistades på en äldreavdelning blev föremål för diskussioner inom facket där man ansåg att hunden bara stod för smuts och arbete.

Under de senaste 25 åren har man gått från en klar oförståelse i ämnet till förslag i riksdagen. rivs en aktiv och levande forskning inom ämnet (Beck-Friis, B. 2006). Men trots detta är intresset i dagsläget från politiker och vetenskapen ganska ljust, samtidigt som man i utlandet visar ett betydligt större intresse för frågan. Beck-Friis nämner att vid veterinäruniversitetet i Wien, Tiere als Therapie, bed Ur ett historiskt perspektiv har det politiskt i frågan trots allt rört sig framåt, menar Beck-Friis.

6.1.2 En australiensisk pionjär

Fördelarna med vältränade hundar framför otränade betonades redan 1995 i en australiensisk radiointervju med Judith Blackshaw, en av forskarna bakom de hittills största studierna av hälsoeffekter.

Associate Professor, Judith Blackshaw, University of Queensland Veterinary School, Department of Animal Behaviour, kommer i en 24 månaders studie på djurs inverkan i vårdmiljön på tre äldreboenden i Brisbaneområdet fram till resultat som stödjer Barbro Beck-Friis erfarenheter. Studien utfördes på så vis att en för ändamålet utbildad terapihund bodde stadigvarande på ett av boendena. På de två boenden som utgjorde kontrollgrupp kom hunden, på det ena boendet, på besök en gång i veckan tillsammans med en forskare eller, på det andra boendet, kom forskaren ensam på besök en dag per vecka. I studien påvisades en statistiskt signifikant förbättring i de boendes situation avseende förvirring, depression, känslomässig anspänning och fysisk vigör. Även i kontrollgruppen påvisades förbättringar vad gäller depression och fysisk vigör men sammantaget gav en stadigvarande boende hund den största förbättringen. Studien var för kort för att påvisa en effekt på hälsa och livslängd men visade alltså på en tydlig effekt på de boendes välbefinnande, även under den del av testperioden då hunden i studiesyfte togs bort från boendet. I studien framkom även att det är mycket viktigt att ansvaret för djuret är väl organiserat och att det krävs ett aktivt engagemang från personalens sida för att uppnå bästa möjliga effekt (Blackshaw 1995).

6.2 Den äldre människan

Det kommande avsnittets innehåll handlar om människans biologiska åldrande samt att det kan ske en förändring socialt och psykologiskt. Vidare tar vi upp att livskvalitet är en subjektiv upplevelse för varje människa men här väljer att belysa vilken betydelse fritid och hälsa kan ha för den äldre.

6.2.1 Det biologiska åldrandet

Åldrandets biologiska förlopp medför ofta konsekvenser/effekter för den äldres förmåga att fungera i ett sammanhang som tidigare utan åldersförändringar inte varit problematiska. Med biologiska åldersförändringar menas att kroppen och dess olika organ med åren tappar sin kapacitet. Man kan helt enkelt säga att biologiska åldersförändringar är en naturlig förlust av funktionsförmågan (Dehlin, 2002:51). Detta bidrar till olika inverkan på den äldres livsfunktion. För den äldre kan följden bli t ex andningssvårigheter, minnesförlust, balanssvårigheter, nedsatt syn- och hörsel förmåga etc. Vidare kan detta föra med sig svårigheter för den äldre att klara av sådant som hon tidigare inte har haft något problem med. En ytterligare följd av biologiska åldersförändringar är risken för sjukdomar. Till exempel kan ett nedsatt immunsystem pga. normala åldersförändringar generera till ökad mottaglighet för sjukdomar (a.a.:51).

6.2.2 Den äldres sociala och psykologiska problem

Ålderdomen har en risk att bära med sig ensamhet. Som äldre innebär det att kunna hantera förändringar och anpassa sig till dessa när minnet sviktar och den intellektuella förmågan reduceras (Hagberg i Dehlin, 2002:188). Vänner och bekanta i ens egen ålder kanske har dött, flyttat eller så har krämporna tagit vid. Nätverk och andra sociala kontakter kan vara svåra att upprätthålla pga att ens fysiska och/eller psyksiska förmåga är begränsad.

Detta kan antas leda till att den äldre kan bli tämligen så isolerad från den värld som den äldre tidigare har varit van vid och tagit del av. Som äldre innebär det att kunna hantera förändringar och anpassa sig till dessa när minnet sviktar och den intellektuella förmågan reduceras.

Norling konstaterar att aktiviteter som stimulerar den mentala hälsan är viktigt bland äldre. Likaså gäller aktiviteter som berör den de äldres sociala hälsa. Tittar man på det sistnämnda så är sannolikheten att man upplever sociala förluster allt större ju äldre man blir. Därför är det viktigt att kunna kompensera denna förlust. Att kunna finna gemenskap med andra är således viktigt.

I *Äldres hälsa och välbefinnande* kan man läsa att sociala relationer är av viktig betydelse för hälsa och välbefinnande hos samtliga åldersgrupper. Det är därför viktigt att hjälpa till att skapa gynnsammare förutsättningar för tillkomsten och slå vakt om starka sociala nätverk och stävja social isolering (Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum 2001:89).

6.2.3 Äldre och livskvalitet

Vad livskvalitet kännetecknas hos den äldre människan kan endast den enskilde göra. Tittar man på vad som skrivs om ämnet kan man läsa att välbefinnande till stor del handlar om individens subjektivt upplevda tillfredsställelse (Hagberg i Dehlin, 2002:229). Psykologiskt välbefinnande, enligt Ryff, inrymmer självuppfattning, självvärdering, positiva relationer till betydelsefulla individer, autonomi och kontroll, att ha förmåga att klara av vad den vardagliga omgivningen kräver etc. (Hagberg i Dehlin, 2002:230). Vidare kan man läsa att livstillfredsställelse handlar om jämförelsen mellan hur individen har det och upplever sin situation just nu jämfört med vad individen förväntar sig att få ut av livet som helhet (Hagberg i Dehlin, 2002:230). Det som bidrar till livskvalitet är det subjektiva välbefinnandet och livstillfredsställelse. Man kan också läsa att Mannell och Dupuis uttrycker att livstillfredsställelse är ett populärt välbefinnandemått på livskvalitet (Dehlin 2002:230).

6.2.4 Fritid och Hälsa

Att kunna ge stöd till sociala aktiviteter till de äldre är viktigt. Rekreation, fritid och hälsa är de aktiviteter och miljöer som har störst inverkan på äldres hälsa etc. Författaren Norling menar att de friskare äldre är mera aktiva, ägnar sig mera åt naturbaserade aktiviteter och mindre åt TV (Norling 2000:3). Dessa människors livsstil är allsidig psykiskt, fysiskt och socialt stimulerande. Aktiviteterna är regelbundna, dvs de håller hjärnan aktiv, håller igång kroppen och upprätthåller umgänget med människor och djur (a.a.:3).

Norling tar även upp om de personer som tidigt i livet har lärt sig utveckla en bred repertoar av varaktiga aktiviteter. Dessa människor, menar Norling, har lättare att anpassa till ålderförändringar och är på så vis bättre utrustade inför ålderdomen. Detta bör vara en av de viktigaste förebyggande åtgärderna för att få en lång ålderdom med bra hälsa och livskvalitet, anser Norling (a.a.:3).

Vidare tar Norling upp om de faktorer som bidrar till att inte kunna utveckla en mer allsidig, stimulerande och meningsfullt liv. Dessa faktorer är psykisk och sociala hinder som osäkerhet, minskat självförtroende, sakna lämpliga vänner, kompetens etc (a.a.:3).

6.3 Djur – människa, en kombination som ger hälsa

Författaren till titeln ”Må bra med djur” beskriver hur det har hänt att hon inför sina vänner fått försvara hur hon kan prioritera att låta sin tid upptas av en hund. Vid vännens påpekan om att det skulle bli mer tid över för resor och teaterbesök utan hunden, och vid följdfrågan om

var hon egentligen hämtar sin energi om inte i kulturens värld, svarar författare tyst: ”i mina promenader med hunden” (Barvefjord 2003:7).

I följande avsnitt skriver vi om några av djurens och naturens effekter på människan i allmänhet och djurens betydelse för den äldre människan i synnerhet.

6.3.1 Natur och djur som livsstil

För vissa människor har sällskapsdjur en stor betydelse som andra människor inte kan förstå. Norling talar om livsstil som handlar om vilka aktiviteter man prioriterar. Analyser visar att vi måste utveckla en inre motivation för aktiviteten eller miljön vilket är en förutsättning för positiva effekter (Norling 2000:20, 23). Exponering via föräldrar och uppväxtmiljö anses ha stor betydelse för utveckling av livslånga fritidsintressen och livsstil och intressant är att notera att det stora naturintresse som svenskar har på äldre dagar, till c:a 80% kan spåras till tidiga barnår tillsammans med familjen (Norling 1996:21). Den medfödda tendensen att umgås med djur, skriver Norling, formas av inläring, erfarenhet och kultur. Man kan alltså utveckla ett livslångt intresse och en inre motivation likväl som att ett ointresse och passivisering kan uppstå i boendemiljöer utan djur och med ointresserade föräldrar (Norling 2002:14-15).

Att djur och i synnerhet sällskapsdjur, har en stor plats hos oss visas i en studie gjord av Norling. Här har befolkningen bedömt att olika typer av fritidsaktiviteter har olika hälsovärde vilket visade att utmärkande är att naturbaserade aktiviteter som friluftsliv, trädgård/fritidshus, bad/båt, *sällskapsdjur* och motion har särskilt stort hälsovärde (Norling 1996:5).

I Maninalisrapporten går att läsa att natur och djur ger en högre social stimulans än exempelvis kultur, datorer och TV-tittande (Löthgren 2005:7). Personer med lågt hälsovärde har en mer passiv livsstil med färre inslag av naturbaserade aktiviteter och ett större inslag av TV och spel (Norling 1996:5). Djur som aktivitet och miljö, har enligt Norling unika egenskaper - djur hör till naturbaserade aktiviteter och miljöer liksom trädgårdsskötsel och friluftsliv (Norling 2002:7). Löthgren skriver att forskningen visar framförallt tre faktorer som ger bättre motståndskraft mot stress och stressrelaterade sjukdomar och det är att kunna påverka sitt liv, att få ett socialt stöd och att ha tillgång till naturen. För att minska stresssymtomen räcker det med att i fem minuter titta på en grönskande trädgård eller en skogsbacke (Löthgren 2005:11).

6.3.2 Djurens effekter på människan

Barvefjord skriver om hur de tidiga forskningsrapporterna handlade om blodtrycket, hur blodtrycket sjunker på människan när hon träffar ett vänligt djur, jämfört med hur blodtrycket stiger hos två personer som träffar varandra. En annan effekt som djur har på oss är att de får oss att skratta och le, och skratt frigör endorfiner vilket är kroppens egen smärtlindring som i små doser ger oss en känsla av välbefinnande. Endorfiner frigörs även i små mängder när vi klappar och kelar med våra sällskapsdjur. En person med ständig värk kanske till och med får igång så mycket endorfinproduktion att värken lindras (Barvefjord 2003:12-13).

Det är inte en slump att det heter sällskapsdjur eftersom de ger ett bra sällskap, de flesta djurägare pratar med sitt djur, inte bara hund- och kattägare utan även ägare av marsvin, fåglar, kaniner och andra smådjur (a.a.:12). Norling skriver i ett stycke att hela 84 procent av ensamma äldre pratar med sin hund om problem och hälften av dem läser högt ur tidningen för sin hund (Norling 2002:10).

Löthgren skriver i Manimalisrapporten att det är lättare att få kontakt med andra människor genom sitt djur, exempelvis vid promenader med hunden. På äldreboenden kan ett akvarium eller en burfågel fungera som smörjmedel mellan de äldre genom att de får något att prata om (Löthgren 2005:7-8). Andra studier som Beck beskriver handlar om hur burfåglar kan förbättra moralen och öka vänners besök, här talar man också om hur fågeln fungerar som ett socialt smörjmedel. En annan studie vittnar om när personal tar med sig ett sällskapsdjur på medicinska hembesök till äldre bidrar djuret till lägre blodtryck och en lägre puls. Djuret blir ofta en viktig fokusering i konversationen (Beck i Fine 2000:28). Genom Manimalis har vi fått ta del av en rapport som var med vid den tionde IAHAIO konferensen i Glasgow. Studien beskriver resultat som visar att det för äldre människor ger hälsomässigt både stora fysiska och psykiska fördelar att äga ett husdjur. De största fördelarna är för männen som ofta blir ganska ensamma när de blir änklingar och att de är i mindre grad än kvinnor är villiga att dela sin oro med någon (Collis et al. 2004:102).

6.3.3 Djur i terapeutiskt syfte

En person som vi redan nämnt är den kanadensiske barnpsykologen Levinson(1962), som anses vara en föregångare inom området att använda sig av hundar i terapi. I sitt arbete med autistiska barn, där vanliga metoder för kontakt inte fungerade särskilt bra, märkte han att hundarna nådde fram. Han hävdade att djuren har en unik kompetens att nå fram och påverka människor som befinner sig i svåra situationer eller har starka funktionshinder som autism och demens, t ex Alzheimer, situationer där traditionella metoder och vårdpersonalen haft

begränsad verkan. Levinson hävdade utifrån sin långa erfarenhet och den mängd studier som han gjort att kontakt med djur är ett basbehov hos människan.

Det som gör djurens förmåga till speciell har senare forskare under mitten av 1990-talet satt fingret på som att de spontant uppfyller grundregler som att inte vara värderande, att lyssna, stödja, visa empati och använda icke-verbal kommunikation – kunna signalera och avläsa kroppsspråk. Forskarna menade att djuren är naturliga terapeuter (Norling 2002:13). På grund av detta leds frågan vidare till om exempelvis hundar i vården kan ha goda möjligheter, kanske bättre än personalen, att få kontakt med personer med nedsatt verbal förmåga, t.ex. barn med autism eller äldre med Alzheimer (a.a.:10).

Beck-Friis har skrivit om verksamheten vid TAT i Österrike och här beskrivs att besöksdjursterapeuter är vårdpersonal som med hjälp av medhavda djur bedriver rehabiliteringsverksamhet. En del av de aktiviteter som tas upp är arbetsterapiuppgifter som att tillverka leksaker eller klätterredskap åt djuren – man skapar engagemang kring ett gemensamt mål. Man använder sig av gymnastik i enkel form som att ta en promenad med djuret eller att borsta dess päls. Ansvarsmedvetandet väcks hos patienten vilket stärker känslan av egenvärde. Exempel ges för hur man arbetar med patienter som drabbats av slaganfall med halvsides förlamning, talstörning och som är sängliggande och depressiv. Djurterapin kan vara språkträning som innebär att patienten först talar med djuret med fördelen att man inte behöver skämmas inför djuret för sina talbesvär. Det kan vara grovmotoriska övningar där djuret kan motivera att sätta sig upp i sängen eller finmotoriska övningar som att mata djuret. Andra delar i terapin kan vara början till självständiga gångturer där djuret är målet för ansträngningen. Vid gruppterapi samlas flera djur och flera patienter då djuren fungerar som medterapeuter för social återintegration och för att förhindra återfall till ett depressivt, sängliggande tillstånd (Beck-Friis 2001).

Baun och McCabe skriver om att en mängd olika djur kan användas på institution, de mest vanligt förekommande är hundar, katter, kaniner, små gnagare, fåglar och fiskar. Det viktigaste är noggrann planering när man skaffar djuret, att det bestäms vem av personalen som bär ansvaret för djuret och det är naturligtvis en förutsättning att personalen är villig att ta på sig de uppgifter som kommer med att ta hand om ett djur. En del i planeringen ligger i att man måste ta hänsyn till att det kan finnas allergiker bland både boende och personal. Djurets ålder har betydelse, därför är det inte lämpligt med en valp eftersom den måste uppfostras. Man måste även se till att djuret får lugn och ro. På en del institutioner har man funnit att den bästa lösningen varit att djuret tillhör någon av personalen som den bor hos och bara ”går till arbetet” när den kommer till institutionen.

Författarna fortsätter med att trots att det i USA och på många andra ställen blivit populärt med äldreboenden där man har inneboende djur och andra har djur som kommer och hälsar på, saknas fortfarande studier som kan visa på långvariga effekter av djur bland äldre (Baun, McCabe i Fine 2000:247-249).

En viktig del i arbetet med hundar i terapeutiskt syfte är det som Beck tar upp, nämligen att ur djurets synvinkel se den etiska aspekten. Man ska vara medveten om att det kan finnas en risk att djur kan falla offer för utmattning eller överarbete. Det finns kritiska röster mot användning av sällskapsdjur i arbete där man ifrågasatt följande tre punkter: 1) djurets ursprung, 2) den arbetsstress djuret kan utsättas för och 3) hur djuret får det efter det att dess användbarhet är över. Beck uppmärksammar problem som mest handlar om service- eller ledarhundar som krävs att utföra alltför arbetsamma och för djuret onaturliga arbetsuppgifter, exempelvis att dra en person i rullstol eller att öppna dörrar. Det kan finnas behov av mer forskning om djurens veterinärbehov inom området med användning av djur i terapeutiskt syfte, hur man ska uppnå en bra vård för arbetande djur menar Beck (Beck i Fine 2000:30-31).

6.3.4 Djur viktigast för barn och äldre

Enligt resultat från en studie nämnd i Maninalisrapporten visar den på att djur betyder mest för barn och äldre. Man hade i intervjuer frågat 20 barn, 19 vuxna (ej räknade som äldre) och 19 äldre personer och bett dessa att nämna de tio viktigaste relationerna som de hade. Resultatet visade att 95 procent av barnen tyckte att sällskapsdjuren betydde mest, 98 procent av de äldre personerna svarade att det mest betydande var sällskapsdjuren medan endast 36 procent av de vuxna (ej räknade som äldre) uppgav ett djur (Löthgren 2005:7).

6.3.5 Äldre och djur

Många av dagens äldre människor har erfarenhet av att ha haft närhet till djur i sin barndom. Vid det förra sekelskiftet hade närmare två miljoner svenskar anknytning till jordbruket. Idag har den siffran gått ned markant, till 168 000. Men så sent som 1951 arbetade 869 000 svenskar inom jordbruket och då är familjemedlemmar till anställda och övriga bybor oräknat. Med tanke på att normalgården då var liten och ännu inte gått ifrån växelbruk med både spannmål och djurhållning innebär det att en mycket stor del av de generationer som i flera decennier framåt kommer att möta äldreomsorgen haft en uppväxt som blivit fundamentalt präglad av närheten till tamdjur (Statens jordbruksverk 2005:5-7).

Norling skriver om hur demografiska data över dem som har husdjur, dvs. hur många hushåll i Sverige som har husdjur och hur många av dessa som är äldre, skulle kunna vara vilseledande att enbart gå efter för att få en bild av intresset för sällskapsdjur hos de äldre. Dessa data visar att ca hälften av de yngre, 16-24 år har tillgång till husdjur medan siffran för de över 65 år bara uppgår till en sjättedel. Problemet enligt Norling, är att många av de äldre är förhindrade att ha husdjur, vilket en redovisning av innehav kraftigt kan bidra till en kraftig underskattning av intresse och djurs hälsofrämjande potential bland de äldre. Om dessa hinder minskas för de äldre att själva ha djur eller med hjälp av stöd, skulle det vara rimligt att tro att mellan en tredjedel och hälften av den äldre delen av befolkningen skulle få närmare kontakt med djur (Norling 2002:12).

Ibland kan det vara så att en äldre människa inte åldras i självuppfattningen men att kroppen åldras och personen blir på så sätt begränsad. Minnet hos den äldre kanske lever kvar i hur det var att ha den förra hunden när den var vuxen och uppfostrad, medan valpstadiet sedan länge är glömt. Det kan då uppfattas som orealistiskt att tänka sig möjligheten för den personen att ta hand om ett djur. Författarna fortsätter med att de ser välkomnande på en ökning av djur på äldreboenden med tanke på att en av de största stressorer för den äldre kan vara att sakna eller att bli av med ett älskat husdjur (Baun, McCabe i Fine 2000:245).

I Manimalisrapporten går också att läsa om sorgen för den äldre när han eller hon tvingas att lämna ifrån sig djuret när man tvingas flytta till äldreboendet (Löthgren 2005:5).

Betydelsen av ett husdjur kom även fram i intervjun med Beck-Friis som berättade om sin erfarenhet av hur svårt sjuka människor som har vistas på sjukhus kommer hem och ska vårdas i hemmet - då betyder det så mycket att kunna få ha katten i knäet. Hon berättar hur hon har mött många som säger att de inser vilken bra medicinsk sjukvård de kan få på sjukhuset men att de hellre föredrar att bli behandlade hemma eftersom man inte vill avstå sitt husdjur som man har i hemmet. Hon vill understryka anknytningen till djuret och menar att det är viktigt att komma ihåg om man har en stark positiv relation till ett djur, är det djuret som är den största tröstaren (Beck-Friis B. 2006).

I handboken för djurterapi kan man även läsa om på det sätt som en äldre person hanterat en förlust, kan i sig vara den största faktorn för effekten av kvaliteten av de sista återstående åren. Att ha närhet till ett sällskapsdjur som man är fäst vid kan i det fallet vara en rimlig hjälp i hur man ska hantera en förlust (Baun, McCabe i Fine 2000:242).

Baun och McCabe frågar sig vad ett djur kan kompensera för en äldre människa när det uppstår förändringar i livet som är åldersrelaterade, exempelvis att sinnesförmågorna förändras och försvagas med en stigande ålder. Dessa sinnesförändringar får effekt på hur

man kan svara på stimuli och det är ofta denna försämring av ens sinnen som gör att man som äldre blir mer sårbar och får det svårare att fungera i samhället. Har då sällskapsdjur någon plats i ett vårdssammanhang?

Författarna skriver om synen, hur viktigt det är att en äldre människa med dålig syn får hjälp av glasögon för att kunna ta del av exempelvis fiskar i akvarium, hur en katt leker med ett garn eller att bara kunna se de vilda djuren utanför sitt fönster, såsom småfåglarna. Ett sällskapsdjur kan ge en trygghetskänsla när man själv hör sämre, djuret kan varna vid fara eller bara visa att det kommer någon. Detta kan man tycka är helt naturligt att tänka på men de menar att det för en äldre människa blir ännu viktigare att få dessa visuella intryck för att hålla kontakt med sin omgivning och inte bli innesluten i sig själv.

Andra sinnen som försvagas är känseln och med en stigande ålder krymper kretsen av vänner och bekanta och därmed också möjligheten att ha närhet till någon. Ett sällskapsdjur kan fylla en betydelsefull roll i att kunna ta och känna på och smeka och att själv bli fysiskt berörd. Detta är också en stimulering som för den äldre personen till verkligheten.

Lukt och smaksinnet försämras och då är det naturligt att anta att man får en sämre lust att äta men bara det att ha ett husdjur att göra i ordning mat till kan bidra till att höja den äldre personens egen matlust. Att man har sitt husdjur i närheten när man äter kan kompensera avsaknaden av ett mänskligt matsällskap.

Motivation/motion är en annan viktig del som tas upp. Att ha ett husdjur som man måste gå ut och gå med och ta hand om kan vara anledningen till att man kommer ur sängen på morgonen och att gå ut och rasta sin hund kan vara just den motion en äldre människa är i behov av. Det är även gymnastik, den enklaste formen av vikt lyftningsövning att bära sitt lilla husdjur, eller att kasta en boll eller att hålla upp en leksak för en katt tass är också en enkel övning för armar och axlar (a.a.:238-242).

Samma författare pekar på en studie som talar om att i de fall som det finns djur på äldreboenden gör det att känslan av förlorad personlig frihet minskas och att närheten av ett sällskapsdjur förhöjer behandlingsmiljön. Andra studier visar att katter stimulerar patienters ansvarskänsla, de skänker glädje och fungerar som terapi. Hundar ökar interaktionen inom äldreboenden även om effekten verkar vara kortvarig (a.a.:243).

Löthgren skriver om hur djuret kan påverka personalen inom vården av dementa. Det exemplet som ges beskriver hur en hund bidrog till en ny dimension av demensvården; när personalen såg den äldre smeka hunden förändrades synen på den äldre till att bli mer positiv från att tidigare varit ”den dementa”. Dessutom fick personalen goda relationer sinsemellan genom hunden (Löthgren 2005:9).

Baun och McCabe skriver att många människor som deltar i en organisation där man har djur och äldre blir ofta kvar i många år eftersom det visar sig vara så belönande att ingå i ett arbete med människor med hjälp av djur. Det räcker med att man ser glädjen och intresset hos de äldre när de har möjlighet att vara i närheten av sällskapsdjur för att förstå att det är viktigt (Baun, McCabe i Fine 2000:249-250).

Beck-Friis refererar till sitt arbete med gamla och sjuka människor där djur till slut fått ingå i miljön för de äldre. En svart labrador – Blackie, blev till slut efter en del turer inom facket, landstingsanställd på Balzargården i Motala, ett gruppboende för demenshandikappade. En del av det som hunden kunde ge de äldre var ökade sociala kontakter – en katalysator, glädje och gemenskap, någon att bry sig om, ökad aktivitet, trygghet, skratt och lekfullhet, tröst och kroppskontakt, motion och någon att vila ögonen på och roas av. Beck-Friis sammanfattar effekterna i ett enda ord: LIVSKVALITET (Beck-Friis 1998; Beck-Friis B. 2006).

7. EN VÅRDFILOSOFI INOM ÄLDREOMSORGEN

7.1 Dagverksamheten Lyktan

Den del av äldreomsorgen som vi har valt att titta lite närmare på är dagverksamheten Lyktan. Dit kommer äldre personer som är biståndsbedömda för att få komma hemifrån, aktivera sig eller att träffa andra. På Lyktan arbetar man efter en filosofi som heter Eden-modellen, där en del i metoden att det ingår djur i verksamheten. Nedan beskrivs verksamheten med fokus på djurens betydelse för de äldre.

7.1.1 Verksamheten

Första gången vi kommer till dagverksamheten Lyktan möts vi av fyra eller fem äldre herrar som spelar biljard halv nio på morgonen. Vi tas emot av Lena Bergstedt som är samordnare för verksamheten, hon berättar och visar oss runt i lokalerna.

HSB Omsorg som drivs i privat regi, har dagverksamheten Lyktan som en del i sin verksamhet. På Lyktan finns totalt 90 personer inskrivna och varje dag kommer runt 45 personer från Täby med omnejd för att få träning, stimulans, samvaro eller för att avlasta sin partner. På Lyktan tar man emot äldre både från egna hem och från boenden i HSB Omsorgs egen regi och samtliga av de inskrivna finns inom ramen för äldreomsorgen i och med att de är biståndsbedömda. Lyktan har bara varit igång i ett år ungefär men flertalet av personalen och även många av de äldre fanns med för över ett år sedan när dagverksamheten låg en bit bort och drevs då av kommunen.

Lyktan har tre avdelningar: Terrassen för dem som är över 65 år, Träffpunkten för dem under 65 år och Lilla Lyktan för de minnessvaga. De intervjuer vi har gjort har alla varit med personer som besöker avdelningen Terrassen.

7.1.2 Miljön

Inomhusmiljön känns ombonad med hemtrevliga möbler och textilier och mycket blommor. Avdelningen består av olika rum, det största som fungerar som fika- och matrum med två stora bord och en soffhörna. Nära ett av borden står en fågelbur med två småfåglar, som de äldre enligt Lena brukar sitta och prata med. Hon berättar också att när fåglarna var ungar hade man en namngivningsceremoni då de fick namnen Adam och Eva efter två av de äldre som kommer till Terrassen. Lena visar akvariet vid soffan och säger att här sitter ibland någon

och drömmer sig bort eller får lugn och ro genom att titta på fiskarna. Nära köket finns ett stort bord där vi senare ser hur de äldre och personalen plantera om blommor.

Ett av rummen kallar de ”finrummet” eftersom där är det extra fina möbler. Hon berättar att här brukar de ha studie- eller läsecirklar och angränsande till ”finrummet” finns även en läshörna med bokhyllor med böcker.

Det finns ytterligare ett rum där man gör arbeten såsom broderier, textiltryck, träredskap eller något med anknytning till årstiden, exempelvis påsksaker. Här får vi senare se hur de gör påsksaker samtidigt som de har frågesport som personalen leder.

Lena visar avdelningarnas gemensamma gym med lite redskap samt deras trädgård med uteplats och berättar var och hur de brukar plantera olika växter. Sedan pekar hon på en asfalterad stig som går runt i skogsgläntan och menar att det även för de rullstolsbundna blir en möjlighet att ta sig ut i naturen.

På väggen centralt i lokalen mellan köket och delen där man äter hänger en plansch som beskriver den metod som Lyktan arbetar efter: Eden modellen. Den hänger där för att personal och de äldre ska hålla metoden levande så att arbetssättet inte bara glöms av. På en annan vägg i matrummet hänger schemat för när personalen och hundarna arbetar. Hundarna Kalle och Henna turas om, tre dagar i veckan på rullande schema, att arbeta i verksamheten för att vara med de äldre.

7.1.3 Djuren på Lyktan

De två hundarna Kalle och Henna tillhör och bor hemma hos två av de anställda. Den ena hunden ägs av en av dagverksamhetens personal och den andra tillhör en annan person i organisationen. Lena fortsätter och berättar hur viktigt det är att ha en struktur kring hundarna så att det är bestämt vem av personalen som ska gå ut med hunden, vem som ska ta hand om den när den är och jobbar på dagverksamheten. Det får inte förekomma att man som anställd får ta med sig sin egen hund till Lyktan bara för att man inte har fått hundvakt och för att det är en djurvänlig organisation. Anledningen till detta är att det inte är meningen att hundarna ska söka sig till varandra och leka eller bråka, utan hunden är där för att göra ett arbetspass med de äldre. Det är även klart bestämt vem ur personalen som ansvarar för matning av fåglarna och fiskarna och rengöring av fågelbur och akvarium.

Ingen av de äldre är allergiska och inte heller någon av de anställda. Hon berättar att det finns en i personalen som är hundrädd. Hon arbetar på en annan avdelning men man löser detta genom att respektera om någon är hundrädd, man får ta det försiktigt, hunden ska ligga ned och vara kopplad tillfälligt. En möjlighet vid allergi eller praktiska problem att ha levande

djur kan vara de tygdjur med vattenbehållare som finns. På Lilla Lyktan, avdelningen för minnessvaga finns en ganska stor grå tygkatt innehållande en gummivattenbehållare. Man fyller behållaren med varmvatten och katten blir då skön att hålla i famnen och klappa, den ger ro och värme. Men man har märkt att för dem som har svårare demens fungerar det inte så bra med tygdjuren. De sitter med dem för länge, de blir fixerade och för överbeskyddande. De vill skaka liv i dem, vilket i sig orsakar oro och ångest. Därför har man varit tvungen att begränsa eller upphöra med användandet av tygdjuren för de personerna.

Lena upplever är att djuren väcker liv hos de äldre, de tar fram liv och känslor. De äldre pratar med fåglarna och med hundarna och undrar hur de mår. Hon säger att hon kan gå förbi någon äldre person och säga ”hej”, personen hälsar tillbaka men stunden efter när hunden närmar sig den äldre väcks något annat än en enkel hälsningsfras. Det hon säger sig märka är att personen reagerar med kroppen på ett annat sätt och fortsätter med att man utifrån sett kan tolka det som att det händer något inuti den gamla, personen vaknar till, något som är mycket mer än ett ”hej” blir sagt mellan den äldre personen och hunden. Hon menar att vid aktiviteten sätts hjärnan igång, men också impulserna av att kärlek och känsla kommer in i kroppen, vilket i sin tur väcker så mycket annat. Det blir en kedjereaktion, man blir glad, engagerad och får något att prata om.

Hon upplever att de äldre i första hand pratar med personalen om djuren, det blir en brygga dem emellan, men hon har även hört hur de får kontakt med varandra genom djuren. Den kontakt som hundarna har med de äldre säger hon är olika för de båda hundarna, de ger olika saker. Kalle som är den lilla, springer omkring och får de äldre att engagera sig i att locka honom till sig och behålla honom hos sig medan Henna som är stor, kommer gärna och lägger sitt huvud i knäet och står kvar så länge hon blir smekt och klappad.

Lena berättar om en situation som kan uppstå som när hunden Kalle är med de äldre som spelar boule och han inte kan låta bli kloten. De äldre blir inte irriterade på hunden, de bara tycker det är roligt men om någon annan skulle röra klotens positioner väcker det andra negativa reaktioner.

7.2 Eden modellen

För fyra år sedan när Lena arbetade på den kommundrivna dagverksamheten, fick hon och två andra från kommunen åka till USA för att, som hon säger, ”ta hem” Eden modellen. Det är ett amerikanskt koncept som funnits sedan 1992 och som idag är vida spritt i USA men finns även i länder som Australien, Japan, Tyskland och Danmark (Eden Alternative). Kommunen

var till en början med på projektet men ledningen började snart vackla och ville dra sig ur. Lena säger att man såg problemen framför möjligheterna. HSB Omsorg övertog verksamheten som blev Lyktan och hon berättar hur den nya ledningen varit med från första början och även än idag.

Grundfilosofin är att den äldre människan drabbas av ensamhet, hjälplöshet och tristess och detta kan man lösa med hjälp av kontakt med barn, djur och natur. Hon berättar att det är ett enkelt koncept, ett mänskligt tänkande och förhållningssätt.

Lena berättar hur hon ser att en metod som denna har verkan för de äldre, att det väcker till liv för både personalen och de äldre, det gör att båda parter tankar inte stagnerar. I personalgruppen ska det finnas en Eden inspiratör som leder så att alla tänker kring det centrala temat och kommer med idéer om hur de äldre ska träffa barnen, vad som ska göras med växterna och umgänget med djuren. Några barn kan vara inbjudna för att komma och vara med och sjunga eller måla, växterna pysslas om inomhus och utomhus tillsammans med de äldre som vill vara med och djuren bara finns med i det som görs.

För de äldre har hon märkt att det här enkla som barn, djur och växter väcker något. Som gammal kan det vara lätt att man inte känner sig betydelsefull längre, man orkar inte lika mycket, man tror inte att man kan något, men man tas även ifrån väldigt mycket när man blir äldre. Detta kan göra att man inte får ett eget tänkande, ingen egen aktivitet, men ett djur väcker genast en människa till att bli aktiv. Hon berättar vidare om metoden och säger att man först och främst utgår från den äldres situation, det är viktigt att bli sedd och hörd, även när man befinner sig i grupp. Man måste även känna sig behövd och inte få allting serverat vilket är anledningen till att de äldre får hjälpa till på Lyktan med det man kan. Hon säger att risken är att man annars stagnerar och känner sig oduglig, och fortsätter med att det är lätt att använda sig av en kvävande omtänksamhet, vilket kan bli till en björntjänst.

Det finns inget personalrum vilket Lena säger att hon tror att det gör att tänkandet ”vi-och-de” minskas. Lena berättar att hon ibland frågar människor som arbetar inom äldreomsorgen vad som hindrar dem att införa Eden modellen i sin verksamhet och oftast får hon svaret att de är för lite personal. Men hon menar att man ska inte bara se till antalet utan även till vilken kapacitet och möjlighet de som arbetar har. Om man har personal som kan ta till sig filosofin och arbeta efter den menar hon att man automatiskt vinner i längden om man ser det på sikt.

Själv tror Lena mycket på modellen och ser fram emot att den går att sprida inom HSB Omsorg. Hon säger att många som kommer hit säger att de märker att det är en varm och positiv atmosfär på Lyktan och hon menar att det kanske är för att de arbetar efter Eden modellens riktlinjer.

8 BEARBETNING AV INTERVJUMATERIAL

8.1 De intervjuades upplevelser av kontakten med djuren på dagverksamheten Lyktan

Samtliga åtta äldre personer som vi har intervjuat har på ett eller annat sätt kommit i kontakt med djur innan de kom som besökare till dagverksamheten Lyktan. Antingen har de eller har haft egna husdjur, ibland tagit hand om någon annans djur och många har vuxit upp på landet där man naturligt kom i kontakt med djur.

Våra informanter har varit inskrivna på Lyktan under allt från två månader upp till fem år. De flesta har dock varit med under en längre tid från ett par år och mer. Vanligast är att de kommer två gånger i veckan, för- eller eftermiddagar och de båda grupperna äter alltid lunch tillsammans. Alla de tillfrågade har erfarenhet av att djuren funnits med hela tiden och Kalle är den av hundarna som varit med längst. Några av de äldre som själva varit med länge säger att det känns som att Kalle hör till.

8.1.1 Förväntan

Flertalet av informanterna visste inget om att det fanns djur på dagverksamheten innan de kom dit men däremot säger de att de blev positivt överraskade.

En person är förvånad över att man får ha djur på ett ställe som Lyktan med tanke på all ängslighet som brukar finnas kring allergier

Nej, jag var väldigt förvånad, för jag tänkte att det får väl inte finnas, för folk blir ju så ängsliga för det här med allergier och sådär. Så jag tänkte kul att de har en hund här.

Många av de tillfrågade säger att de har eller har haft en önskan att få kontakt med djur vilket mestadels uttrycks i det avseendet att de själva skulle kunna tänka sig att ha ett eget djur men känner sig hindrade, varför dagverksamhetens djur kan upplevas som ett alternativ i syfte att få kontakt med djur.

Nej, det är perfekt, verkligen bra, vi ville ha en hemma nu också men hundar kan ju bli 15 år och då hinner vi gå bort, då är det ju bättre att ha det såhär.

8.1.2 Den subjektiva upplevelsen av djuren på Lyktan

Nästan alla personer vi intervjuat har talat om att de upplever en positiv känsla när de träffar djuren, de äldre blir glada och djuren bidrar till harmoni och trivsel. Några talar om hundarna som att de upplevs som vänner som finns på Lyktan. Andra berättar hur hundarna söker kontakt med de äldre och att det känns naturligt att bry sig om dem som att klappa och att prata och kela med dem.

En av de äldre berättar såhär om den lilla hunden och det märks att hunden lockar till skratt bara personen tänker på honom.

Kalle han är, ha, ha, han är ju för, ha, ha, ja, jag hoppas du får se honom.

En annan av besökarna beskriver en positiv känsla hon får av hundarna, att det känns bra och att hundarna är tillgivna, dessutom väcks minnen av en egen hund hon tidigare haft.

Det känns bra för att de här hundarna är ju så tillgivna.

Kalle är ju rolig, han är mer busig, men det är en terrier. Jag hade ju också en terrier.

En av informanterna säger att hon tycker synd om en av hundarna för att det verkar som om hunden inte vet vart den ska vara bland så mycket människor, vilket vi tolkar som uttryck för en negativ känsla.

Ja, jag tycker synd om den lilla hunden[...] jag tycker synd om att han ska vara bland så mycket folk. Det är likadant, den stora går till särskilda människor.

8.1.3 Kontakten med djuren

De flesta brukar klappa hundarna och prata med dem. Eftersom det är olika storlekar på hundarna ser den fysiska kontakten olika ut för olika människor beroende på hur rörliga de är. Den stora hunden Henna är lättare att komma åt och klappa för alla och många låter henne lägga sitt huvud i deras knä medan de kan klappa och smeka henne. Kontakten med den lilla hunden Kalle liknar mer att han springer omkring och hälsar och nosar på besökarna. Kalle har ett mer lekfullt sätt vilket inbjuder till att de äldre vill locka till sig honom och de som kan böjer sig ned och klappar honom.

En person talar om att det inte blir så mycket kontakt med djuren, men någon negativ känsla uttrycks inte eftersom personen inte uttrycker att hon har något emot djuren.

En annan person blir förvånad över de minnen som väcks och minns även andra personer och händelser kring situationer med djuren.

Katter hade vi, jo visst ja, vi hade ju två katter, jössenam. Nu kommer allting tillbaka[...] min man gjorde en bräda utanför fönstret till stora altanen, och när de hoppade ner på den då ringde en ringklocka. Att man tänker på det idag?

Kontakten med fåglarna beskrivs som att flertalet av de äldre har kontakt med fåglarna medan andra inte bryr sig så mycket, de hälsar bara på dem när de passerar.

För många väcks tankar till liv på djur de haft tidigare i sina liv när de berättar om djuren som finns på Lyktan. Det handlar oftast om hundar, katter men även om fåglar och fiskar. Någon associerar till vilda fåglar i naturen vilket varit ett stort intresse i personens liv, medan någon annan känner igen känslan av att sitta vid ett akvarium och slappna av som hon tidigare gjort i hemmet.

En person uttrycker glädje över att se hur någon annan person, som i vanliga fall inte är så deltagande, får kontakt med djuren.

Vi fick fåglarna först, sen fick vi fiskarna också och det är ju hemskt roligt alltså. Jag blir så glad när jag ser sådana här personer som inte har något större utbyte, men som går och pratar med fåglarna. För de får en extra kick på något vis. Och det får nog fåglarna också (skratt).

8.1.4 Kontakten med andra människor via djuren

Det ser olika ut hur de äldre uppger att de pratar med andra på dagverksamheten om djuren som finns där. En del säger att de inte direkt pratar om djuren på Lyktan men att de kommer in på samtal om något djur någon har eller har haft hemma till följd av djurens närvaro på Lyktan. Man kan se djuret som en kontaktlänk och en möjliggörare till att få veta mer om andra personer eller att få berätta om sina egna erfarenheter. För de som uppgav att de inte brukar prata med andra om djuren kan vi trots ett nekande svar ana att de har kontakt via djuren med andra, men att det som kontaktlänk inte betyder så mycket eller bara är en naturlig del som de inte reflekterar över. Ingen uttrycker irritation eller avståndstagande till djuren.

Den här personen som är ganska ny i verksamheten delar gärna med sig av upplevelser av egna tidigare hundar.

Ja, jag har ju haft med mig kort ifrån min hund, de har ju gått runt här och tittat. Jag är inte rädd för att prata om djur, nej. Jag har ju haft fler jockeyar, en sådan där Boston terrier till exempel.

Andra säger att de kommenterar hundarna när de kommer fram till dem. De småpratar med hunden och med någon person medan de klappar eller kliar hunden. En del berättar att de pratar med personalen om djuren och då handlar det en del om praktiska bestyr som frågor om de fått mat, rastats eller om fåglarna fått några ägg.

Den här personen har reflekterat över att det för vissa inte bidrar till kontakt med andra personer på grund av att ett eget funktionshinder som gör att det i första hand blir svårt att själv få kontakt med djuret, vilket vi tolkar som att det kan dra ned motivationen att prata med andra om dem.

Alla vågar ju inte ta initiativ. De är ju lite äldre[...]det är ganska många strokepatienter här, och de kan ju inte liksom[...]de leker inte med djuren på samma sätt för de är förlamade, halvsidesförlamade och så där.

8.1.5 Vad andra människor tycker

Alla de intervjuade upplever att personalen är positivt inställd till att djuren finns på dagverksamheten. En del ser det som en självklarhet att personalen måste vara med på arbetssättet, de ser det som ett initiativ från personalens sida eftersom det är personalens egna hundar som de själva tar med. De äldre verkar inte vara medvetna om att man på dagverksamheten medvetet arbetar utifrån en metod, Eden modellen.

Några uttrycker det likt följande person som säger att hon tänker sig in i personalens arbetssituation, hur det kan tänkas vara att arbeta i en miljö där man ska ta hand om hundarna samtidigt som man ska ta hand om de äldre.

Jo, de verkar också gilla det. Fast det är lite mer merarbete för dem, de kan vara lite busiga ibland så det krävs lite extra pyssel, men de verkar tycka om hundarna också.

De finns flera som talar om att de tror att personalen inser värdet för de äldre att djuren finns med på Lyktan. En av dessa beskriver sin upplevelse som att personalen har förståelse och empati för att det kan ha betydelse för de äldre att djuren finns där.

Jag tror att personalen tycker väldigt mycket om att djuren är där. De inser ju att vi gamla tycker om det, att det är bra för oss också. Jag tror att de inte tycker att det är besvärligt med djuren.

Den här personen upplevs som en som skulle kunna störas av om personal eller någon annan gav negativa signaler på att det finns djur på dagverksamheten. Man kan tolka det som att personen redan tänkt på detta och upplever det som skönt att det inte finns negativa signaler om djuren.

Jag tror, det är ingen som tycker illa om det, det har jag inte hört i alla fall. Det skulle jag ha hört för att jag är lyhörd för sådant.

I stort sett alla tillfrågade har pratat med sina närmaste om att det finns djur på dagverksamheten och de har alla en positiv känsla av vad släkt och vänner tycker i frågan.

För den här personen med sin son som bor långt bort är hundarna på dagverksamheten en källa till samtalsämne på telefon.

De är väldigt positiva. Min son, varje gång jag pratar med honom, brukar han fråga om Kalle har varit här. Jag har ju berättat om hundarna som är här. Jag har nämligen en son som bor här i Sverige och sen är det en son som bor långt bort. Då brukar han fråga mig när jag pratar med honom i telefon hur det har varit på dagverksamheten, har hundarna varit där och så vidare.

8.1.6 Det viktigaste med dagverksamheten Lyktan enligt de äldre

Det många anger som det viktigaste med att komma till dagverksamheten är att få komma ut och träffa folk för att inte bli för isolerad. Någon jämför det med den sociala samvaro man har på en arbetsplats, en annan nämner det som positivt att de går ut tillsammans på sommaren eftersom hon själv sällan kommer ut. En annan viktig del som flera pratar om är själva aktiviteterna, att de ibland lyssnar på musik eller har läsecirkel. Att trycka motiv på tyger eller att göra annat pyssel är också uppskattat. Några berättar också att de uppskattar den goda maten och den trivsamma miljön med alltid vackra blommor samt en bra personal. En person

beskriver att hon upplever en teamkänsla bland personalen. En person nämner Lyktans djur, att hon uppskattar att träffa både djuren och de andra personerna på dagverksamheten.

Ja, för min personliga del är det att träffa folk. Och inte gå hemma jämt ensam och muttra för sig själv. Och hemma kommer jag inte ut mer än en gång i veckan av hemtjänsten. De tar ut mig på lördagar, och då brukar vi ibland gå till en liten affär där jag bor, och då kan vi gå och handla lite glass eller någonting sådant där.

8.2 "Frågor för attitydmätning"

Dessa sammanställda svar kommer från frågor där vårt mål var att fånga upp de känslor och attityder som de äldre visade sig ha inför att dagverksamheten har djur.

Alla de intervjuade tyckte att djuren bidrar mycket till trivseln på dagverksamheten, samt att de ger mycket glädje och harmoni.

En tillfrågad beskriver sin harmonikänsla med att jämföra känslan med djuren på dagverksamheten med den upplevelse som personen själv känner igen från att ha ett eget husdjur i hemmet.

Ja!, det tycker jag, så det kan nästan bli en femma där.

För att det är en sådan där "gosekänsla", det är lite mysigt sådär som man kan känna när man har djur hemma också, när man har en katt eller när man har en hund, så är det väldigt mysigt att ha det här. Det är som en liten kompis.

En annan persons svar om djurens bidrag till en känslomässig balans eller harmoni på dagverksamheten är en reflektion över att djur inte passar alla utan de som det bäst fungerar för, är de som tycker om djur och inte är rädd för dem. Själv blir den tillfrågade harmonisk av att hundarna finns på Lyktan.

Ja, fem, men det beror ju på hur man är funtad själv. Om man är djurvän eller tycker om djur och sådär, och inte är rädd. För jag tycker nog att jag blir mera harmonisk när jag ser dem här hundarna här. Det tycker jag .

Djurens bidrag till motion för de äldre upplevdes på ett väldigt varierat sätt. En del skrattade och svarade att det inte alls blev någon motion i och med att de själva aldrig var med och

rastade hundarna medan andra kunde se den lilla motion som det kan bli att sträcka sig efter hundarna, klappa och klia dem.

Sammanfattningsvis kan vi fastställa att de viktigaste effekter som djuren på dagverksamheten har för de äldre är att de väcker känslor som glädje och att de bidrar till trivselen och ger besökarna en känsla av harmoni. En annan viktig del är att de fungerar som en kontaktlänk till andra besökare och till personalen. De blir dessutom en källa till konversation och de väcker minnen andra djur och människor som de kommit i kontakt med tidigare i sina liv.

9. ANALYS MED FOKUS PÅ OM DJUR BIDRAR TILL LIVSKVALITET

Vid studier av livskvalitet hos individen är det betydelsefullt att observera och analysera den subjektiva upplevelsen som djuren bidrar till. Vi har valt att ta hjälp av en livskvalitetsteori, Brülles blandade teori av lyckokaraktär.

9.1 Tematisering

Följande analys har utgått från tre teman: behagliga upplevelser, önskeuppfyllelse och objektivt godkännande. Dessa tre parametrar är, enligt Brülles teori, grunden i arbetssättet för att undersöka uppnådd livskvalitet.

9.1.1 Behagliga upplevelser

Nästan alla personer vi intervjuat, har talat om en positiv känsla när de träffar djuren, de blir glada. Bara en av de äldre tyckte att det inte blev så mycket kontakt med djuren, men ingen negativ känsla, som kunde antyda ett motstånd till djuren, uttrycktes.

De flesta svarade att de brukar klappa hundarna, eller att de har någon annan fysisk kontakt med dem. Gällande fåglarna svarade de flesta att de har kontakt med dem.

De intervjuade personer som uppgav att de brukar prata om djuren med andra, vilket var nästan hälften, tycks se djuret som en kontaktlänk och en möjliggörare till att få veta mer om andra personer eller att få berätta om sina egna erfarenheter. För de övriga som uppgav att de inte brukar prata med andra om djuren kunde vi trots ett nekande svar ana att de får kontakt med andra via djuren, men att det som kontaktlänk inte betyder så mycket eller bara är en naturlig del som de inte reflekterar över. Ingen uttryckte irritation eller avståndstagande till djuren.

De delar som vi tar in i detta tema sammanfattar vi som att närhet till djur gav behagliga upplevelser för den undersökta gruppen.

9.1.2 Önskeuppfyllelse

Många av de tillfrågade sade att de har eller har haft en önskan att få kontakt med djur. De uttryckte den här önskan som att de själva skulle kunna tänka sig att ha ett eget djur men känner sig hindrade, varför dagverksamhetens djur kan upplevas som ett alternativ. Andra har sagt att de inte har haft en önskan om detta men uttryckte inte heller att de har något emot djuren.

Sammanfattningsvis hade mer än hälften av de äldre en önskan att få kontakt med djur medan ingen av dem uttryckt önskemål om att få vara befriad från djur. Slutsatsen är att närheten till djur har en positiv effekt på parametern önskeuppfyllelse i gruppen.

9.1.3 Objektivt godkännande

Alla de intervjuade upplevde att personalen är positivt inställd till att det finns hundar, fåglar och fiskar på dagverksamheten.

I det närmaste alla hade även en positiv känsla av vad deras släkt och vänner tycker om att det finns djur på dagverksamheten. En person hade inte frågat sina närmaste vad de tycker i frågan, vilket inte gav någon negativ respons utan inget svar alls.

Utifrån våra summeringar drar vi slutsatsen att det är ett högt värde av objektivt godkännande.

9.2 Summering av analys om livskvaliteten

Personens livskvalitet mäts utifrån de tre parametrarna enligt Brüldes teori; hur många behagliga upplevelser man har, hur mycket egen önskan i frågan man har haft samt om det som man själv tycker om får ett objektivt godkännande av omgivningen. En situation där alla parametrar inverkar positivt ger den högsta livskvaliteten för individen och omvänt resulterar få eller inga verksamma parametrar i en låg livskvalitet för personen.

Våra resultat säger oss att nästan alla av våra informanter får behagliga upplevelser av närheten till djuren och mer än för hälften av dem är det en önskan att ha denna närhet samt att det i allra högsta grad är en situation eller miljö som objektivt sett är accepterad.

Värt att notera är att det verkar som att de som inte uttryckt en önskan om kontakt med djur faktiskt upplevt ett välbehag vilket man kan se som en positiv nettoeffekt eftersom det är fler som upplevt välbehag än de som uttryckt en önskan om djur

Den slutsats som vi kommer till är att de äldre vi kommit i kontakt med på dagverksamheten Lyktan upplever en förhållandevis hög grad av livskvalitet till följd av närheten till djur.

Livskvaliteten som vi anser oss ha funnit hos den undersökta gruppen tycks inte i något fall ha skett på bekostnad av sänkt livskvalitet för någon individ eftersom ingen uttryckt obehag eller ovilja.

10. ANALYS MED FOKUS PÅ EN VÅRDFILOSOFI INOM ÄLDREOMSORGEN

Äldreomsorgen brottas med en lång rad problem där krav på ökad effektivitet och behovet av utbildad och engagerad arbetskraft står i centrum för debatten. Många författare vittnar samtidigt om hur de äldre allt oftare upplever sig som ensamma och isolerade och att detta i sig kan bidra till sämre hälsa, minskade förmågor och ett ökat vårdbehov. Vi har undersökt effekterna av ett alternativt inslag, närheten till djur, och visat att detta gav en ökad livskvalitet för de äldre som intervjuades.

Närheten till djur kan enligt tidigare forskning bidra till att bryta ensamhet och isolation, väcka känslor till liv och bli en kontaktlänk till omgivningen med ökad social samvaro som följd. Detta har även positiva medicinska effekter genom att äldre som upplever hög livskvalitet rör sig mer, har bättre matlust och mindre ofta lider av depression. En liten åtgärd som att införa djur i äldreomsorgen kan därför sannolikt även frigöra resurser hos vårdgivaren genom att personalen inte så ofta behöver hantera affektiva utbrott och själva fylla de tomrum som den ensamme och isolerade upplever.

Vår studie visar dock att införandet av närheten till djur måste baseras på en heltäckande vårdfilosofi och ett aktivt ledarskap. För att en sådan vårdfilosofi ska bli framgångsrik bör den sannolikt vara heltäckande och även innefatta de äldres miljö i sin helhet, vilket exempelvis kan innefatta en medveten satsning på växter i lokalerna, kontakt med naturen och avskaffandet av fikarum för personalen.

10.1 Sammandrag av intervjuundersökningarna

För att undersöka hur närhet till djur påverkar livskvaliteten för människor inom äldreomsorgen intervjuade vi åtta personer som brukar besöka en dagverksamhet, Lyktan, som använder sig av en vårdfilosofi där djur ingår, Eden-modellen. Intervjuerna gjordes med hjälp av ett strukturerat frågeformulär med semistrukturerade frågor och öppna följdfrågor som var avpassade för att täcka in de teman som beskrivs i en livskvalitetsteori; Brülde blandade teori av lyckokarakter.

Vår slutsats blev att de intervjuades livskvalitet hade höjts som en följd av närhet till djur. Nästan alla våra informanter beskrev behagliga upplevelser som uppstått på grund av närheten till djuren och för mer än hälften innebar djurens närvaro att en önskan därmed gått i uppfyllelse. Resultaten visade entydigt att omgivningen bekräftade dessa upplevelser och accepterade att djuren ingick i miljön.

10.2 Två reflektioner

Ett par reflektioner bör här göras. Den första är att höjningen av livskvalitet var mycket starkt uttalad hos flertalet intervjuade men mindre markant hos en minoritet. Det yttrade sig tydligt i att djuren inte innebar en önskeuppfyllelse för alla. Inte i något av de fall vi studerat tycks höjningen av någon persons livskvalitet ha skett till priset av en sänkt livskvalitet för någon annan i gruppen. Även de som i förväg inte känt en längtan efter djur beskrev hur dessa bidragit till olika typer av behagliga upplevelser i vardagen. Ingen av de intervjuade uttryckte heller någon typ av avståndstagande till djuren. Man bör naturligtvis inte överskatta betydelsen av detta i en liten studie, men resultatet antyder ändå att den oro för att vissa ska känna obehag, vilket ibland används som argument emot metoden och som framför allt kommer från ledning och personals sida, kan vara överdriven.

Den andra reflektionen är att personalen spelar en avgörande roll för att uppnå det objektiva bekräftande från omgivningen som är ett särskilt kriterium i Brülde's teori. Det gäller inte minst för de personer som har sämst möjligheter att få denna bekräftelse från släkt och vänner och som därmed kan ha störst behov av att bryta sin ensamhet och isolering. Om personalen uttrycker missnöje över att till exempel behöva ta hand om djuren kan detta på ett avgörande sätt påverka djurens bidrag till de äldres livskvalitet. Deras sympatier riskerar att splittras mellan personalen å den ena sidan och djuren å den andra, och deras glädje över djuren riskerar att skuldbeläggas. I vårt intervjumaterial framkommer det att en person reflekterat över att personalen inte gett negativa signaler om djurens närvaro vilket personen verkar uppleva som en lättnad.

För att användandet av djur ska få avsedd effekt är det alltså helt avgörande att personalen fått utbildning i metodiken och att de anställda har ett enhetligt och positivt förhållningssätt till djuren. Detta förutsätter i sin tur ett aktivt ledarskap baserat på en tydlig och väl förankrad vårdfilosofi.

10.3 Äldres utsatthet

Norling har skrivit om den utsatthet som den äldre människan i de västerländska samhällena idag befinner sig i. En del i denna utsatthet är att den äldre befolkningen ökar i jämförelse med de yngre åldersgrupperna och att vårdkostnaderna därmed kommer att stiga. Till detta bidrar också riskfaktorer i livsstilen som att fysisk passivitet ökar.

Vi har själva erfarenhet av att vi lever i ett generationssegregerat samhälle där många äldre sitter ensamma hemma med i bästa fall hemtjänsten som den mest regelbundna kontakten. Till denna utveckling bidrar högst sannolikt även den mobilitet som präglar dagens arbetsmarknad och som innebär att många släkter splittras geografiskt. Våra farhågor kring dagens ålderdom har speglats i vad många av våra informanter framhållit som ett av de större problemen, nämligen ensamheten och därmed vikten av att få möjlighet att komma ut och få möjlighet till socialt umgänge.

Andra utmaningar av de äldres livskvalitet är mer tidlösa. Dehlin skriver om de biologiska åldersförändringarna som en naturlig förlust som bidrar till förändringar för den äldre i livsfunktionen. En av våra informanter beskrev detta som att inte ens själv kunna gå till affären när man vill: ”Man är tvungen att vänta till någon kommer och följer med.” Lena, samordnare för dagverksamheten Lyktan, berättar om de erfarenheter hon själv har från arbetet med äldre, att det är lätt att man inte längre känner sig betydelsefull när man blir gammal. Man orkar inte och kanske tappar självförtroende men man tas även ifrån mycket. I det här arbetet har vi fokuserat på djurens möjlighet att hjälpa människan i de livsproblem som uppstår när man blir gammal.

10.4 Äldre och djur

Flera forskare talar om det sällskap som djuren ger. Norling skriver om hur hela 84 procent av ensamma äldre pratar med sin hund om problem och att hälften av dem läser högt ur tidningen för sin hund. Barbro Beck-Friis erfarenheter från området är att djuren kan göra en enorm nytta om personen har en öppenhet för djur. Detta stärks även av flera forskningsresultat som visar att graden av anknytning och attityd till djuret har en betydelse för effekten på den mänskliga hälsan. Beck-Friis har sett betydelsen för äldre som vårdats på sjukhem och sedan får komma hem till sitt husdjur som man upplever som den största tröstaren. Men hon har även sett gamla som medvetet avstått från medicinsk behandling på sjukhus för att de inte vill lämna eller göra sig av med sitt husdjur. Hon menar att det är viktigt att politikerna förstår att många äldre människor har dessa starka band till djur som faktiskt är betydelsefulla.

Flera forskare skriver om att en av de största stressorerna för den äldre personen kan vara att sakna eller att bli av med ett älskat husdjur på grund av den sorg det kan innebära för den äldre när hon tvingas att lämna ifrån sig djuret då hon måste flytta till äldreboendet. En av de äldre vi intervjuat berättar att Lyktans djur fungerar bra som komplement när man själv är

begränsad att ha eget djur. Därför ser vi att det för många måste vara värdefullt att få möjlighet till kontakt med djur inom äldreomsorgen.

En reflektion i sammanhanget är att anknytningen till djur enligt forskarna sker tidigt i barndomen och sedan finns kvar hela livet. Men det handlar inte bara om att de flesta hundägare växte upp i hem där familjen hade hund, katt eller akvarium. Tamdjurens betydelse glöms lätt bort. År 1900 var närmare två miljoner svenskar sysselsatta i jordbruket, en siffra som idag gått ned till 168 000. Men så sent som 1951 arbetade, enligt statistik från Statens jordbruksverk, 869 000 svenskar inom jordbruket, familjemedlemmar till anställda och övriga bybor oräknat. Med tanke på att normalgården då var liten och ännu inte gått ifrån växelbruk med både spannmål och djurhållning innebär det att en mycket stor del av de generationer som i flera decennier framåt kommer att möta äldreomsorgen haft en uppväxt som blivit fundamentalt präglad av närheten till tamdjur. Detta talar för att det är en enkel och meningsfull åtgärd inom äldreomsorgen idag att kunna erbjuda de äldre kontakt med djur, något som flertalet av dem tidigt erfarit i sina liv.

10.5 Forskning om djurterapi

Forskningen har som vi tidigare visat med tiden byggt upp en ganska betydande kunskapsmassa kring betydelsen av djur i vården. Positiva effekter noterades inledningsvis inom psykiatrin och inom framförallt barnsjukvården men senare studier har allt mer intresserat sig för åldersrelaterade sjukdomar som alzheimer. Även Norling tar upp frågan om inte exempelvis hundar i vården har goda möjligheter, kanske bättre än personalen, att få kontakt med personer med nedsatt verbal förmåga, till exempel äldre med alzheimer. Detta är även något som en av våra informanter uppmärksammat, vilket visade sig i att hon uttryckte glädje över att se hur någon annan person, som i vanliga fall inte var så deltagande, fick kontakt med djuren. Något annat som kommer fram i resultat av studier är att även personalens inställning till den äldre personen med demens kan förändras. För en del kan den äldre med demenssjukdom bara ses som ”den dementa”, vilket kan förändras när man ser att personen pratar med djuret

Kunskapsutvecklingen kring användningen av djur i äldreomsorgen är koncentrerad till ett fåtal kunskapscentrum varav det kanske mest betydelsefulla, TAT, ligger i Wien. Där betonas nu att den allra bästa effekten uppnås med hjälp av välutbildade team bestående av hundar och hundförare som gör riktade besök enligt särskilda behandlingsprogram.

Flertalet studier som gjorts är dock små. Fortfarande saknas, med några enstaka undantag, stora långtidsstudier kring effekterna av djur i vården. Detta kan tyckas märkligt eftersom de studier som publicerats i vetenskapliga tidskrifter närmast undantagslöst visar på en tydlig positiv effekt. Vi har faktiskt inte hittat någon enda studie som visar på en entydigt negativ effekt vilket är mycket ovanligt i forskningssammanhang. Om inte annat borde slumpen i urvalet någon gång leda till ett sådant resultat.

Varför har det då inte forskats mer trots dessa synnerligen positiva resultat? Här kan vi bara spekulera men större medicinska studier kring exempelvis alzheimer är mycket dyrbara och sponsras ofta av läkemedelsindustrin med målet att få fram nya läkemedel som kan ge stora framtida intäkter. Den marknadspotentialen finns inte för billiga alternativ som djur, som snarare skulle kunna utgöra ett alternativ till viss medicinering. Kanske kan intresset för att finansiera forskning kring djurbaserade behandlingsmetoder förändras genom ökad konkurrensutsättning av äldreomsorgen och genom att olika aktörer anar att djur kan bidra till effektivitetsvinster och en ökad lönsamhet genom möjligheten att kunna erbjuda en höjd vårdkvalitet.

10.6 Dagverksamheten Lyktan

Trots de närmast entydigt positiva forskningsrönen är djur i svensk äldreomsorg fortfarande en sällsynthet. Det krävdes flera dagars rundringning innan vi till slut lyckades leta oss fram till en av de mycket få verksamheter i Stockholmsregionen som har en genomtänkt vårdfilosofi på området.

På dagverksamheten Lyktan tillämpas den så kallade Eden-modellen. Grundfilosofin är att den äldre människan drabbas av ensamhet, hjälplöshet och tristess och detta kan man lösa med hjälp av kontakt med barn, djur och natur. Det är, enligt ledningen, ett enkelt koncept, ett mänskligt tänkande och förhållningssätt där en central tanke är att först och främst utgå ifrån den äldres situation. Det är viktigt att bli sedd och hörd, även när man befinner sig i grupp.

I personalgruppen ska det finnas en Eden inspiratör som leder så att alla tänker kring det centrala temat och kommer med idéer om hur de äldre ska träffa barnen, vad som ska göras med växterna och umgänget med djuren. Några barn kan vara inbjudna för att komma och vara med och sjunga eller måla, växterna pysslas om inomhus och utomhus tillsammans med de äldre som vill vara med och djuren bara finns med i det som görs.

Det vanligaste skälet till att andra verksamheter inte anammat modellen är, enligt ledningen för Lyktan, att man är rädda för merarbetet. Ledningen för Lyktan anser att detta är en missuppfattning eftersom effekten där snarare varit att man arbetar annorlunda men med ett bättre resultat.

10.7 Hinder och möjligheter

Efter att varit i kontakt med kommuner och äldreboenden förstod vi att det finns skepticism inom den kommunala sektorn när det handlar om djur i äldreomsorgen. Vi tror att det finns en tvekan kring ämnet som kanske kan förklaras med att mycket av denna misstro vilar på okunskap och ett traditionellt tänkande. Vi förvånades över den omedvetenhet om djurs närvaro inom äldreomsorgen som vi mötte vid vår rundringning. Och vi uppmärksammade även att det idag inte ges några valmöjligheter för den äldre människan vad gäller att få ta med sitt husdjur till ett äldreboende eller på annat sätt erbjudas kontakt med djur inom äldreomsorgen.

Eden-modellen hämtades hem från U.S.A. på grund av att kommunen hade fått upp ögonen för modellen och ville arbeta i enighet med den. Men av någon anledning drog de sig ur. Vi kan bara här spekulera att det skulle kunna röra sig om merarbete eller att det blev för kostsamt.

Motståndet har inte enbart visat sig finnas från politiskt håll utan även facklig och bland ledning och personal inom äldrevården. Ett exempel är det som Beck-Friis talar om, hur hon på 1980-talet fick kämpa för att kunna ha hund på ett äldreboende. Facket var emot att hund skulle tas in i vården för att de ansåg att hunden var en farlig bakteriebärare. Dock visade det sig med hjälp av professionellt utförda tester att det inte var hundens bakterier som var farliga utan patienternas. Beck-Friis anser och understyrker att det i dagens äldreomsorg finns brist på goda ledare, brist på kunskap samt brist på en vårdfilosofi i fråga om att vilja ge patienten livskvalitet där ett husdjur står för en del av denna livskvalitet. Beck-Friis nämner att hon själv har haft en vårdfilosofi men att hon idag inte känner till något ställe som använder sig av en utarbetad metod. En anledning till detta skulle kunna vara det som Beck-Friis uttrycker att en redan hårt pressad arbetssituation inte möjliggör för personal att ens försöka att ta in djur i vården. Ur ett historiskt perspektiv har det politiskt i frågan trots allt rört sig framåt, menar Beck-Friis. Under de senaste 25 åren har man gått från en klar oförståelse i ämnet till förslag i riksdagen.

11. SLUTSATS

Vi tror att det inom äldreomsorgen är lätt att snabbt tänka att djur inte hör hemma där på grund av merarbete samt med risk för allergier. Den slutsatsen drar vi också från de erfarenheter vi har från vår rundringning i kommunerna där vi i många fall möttes av oförståelse. Men även en av våra informanter berättade om att hon var förvånad över att det går att ha djur på ett ställe som Lyktan med tanke på allergier. Detta är något som Beck-Friis beskriver som en grundskepsis inom dagens äldrevård, främst avseende allergier, hygien och arbetsbelastning, som måste övervinnas innan djur kan komma in på en arbetsplats. Även om vår undersökning inte kan ge det slutgiltiga svaret ger resultaten skäl att anta att ett avfärdande av metoden på grund av oro för allergi och merarbete kan göra mer skada än nytta.

Vårt syfte med studien har varit att få en ökad förståelse för om närhet till djur inom äldreomsorgen har någon betydelse för den äldre människan i fråga om upplevd livskvalitet. Efter genomgång av vårt intervjumaterial och analys med hjälp av Brülde's blandade teori av lyckokarakteristik, har vi kommit fram till att djur har betydelse i positiv bemärkelse för den äldre människan inom dagens äldreomsorg i fråga om upplevd förhöjd livskvalitet.

Mot bakgrund av vår studie tycker vi att det talar för att det för både personal och äldre måste till en valmöjlighet inom äldreomsorgen, alltså en möjlighet att välja en miljö inom äldreomsorgen med inslag av närhet till djur. Denna valmöjlighet bör finnas med tanke på eventuell rädsla eller allergi hos båda parter kontra en längtan till, eller åtminstone en öppenhet för djur. Idag upplever vi att valmöjligheten saknas inom äldreomsorgen vilket är en brist. Det är som vi ser det, en klar möjlig förändring med tanke på de resultat vi presenterar och de erfarenheter vi fått ta del av från dagverksamheten Lyktan. Ett naturligt och väldigt enkelt koncept om man är öppen för det. Men för att införa modellen krävs ett aktivt ledarskap och engagerad personal som arbetar utifrån en tydlig vårdfilosofi.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Allen, KM., Blascovitch, J., Tomaka, J., Kelsy, RM. (1991). *Presence of human friends and pet dogs as moderators of autonomic responses to stress in women*. J Pers Soc Psychol 61(4):582-589.
- Banks, M. R., Banks, W.A. (2002). *The effects of animal-assisted therapy on loneliness in an elderly population in long-term care facilities*. The Journals of gerontology series A: Biological sciences and medical sciences 57:M428-M432.
- Baun, M. McCabe, B. i Fine, A. (2000). *Handbook on animal assisted therapy – theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Academic press.
- Barba, BE. (1995). *The positive influence of animals: Animal-assisted therapy in acute care*. Clin Nurs Spec 9(4):199-202.
- Barvefjord, U. (2003). *Må bra med djur*. Bilda Förlag: Stockholm
- Barker, S B. (1999). *Therapeutic Aspects of the Human-Companion Animal Interaction*. Psychiatric Times Februari; Vol.XVI, issue 2. <http://www.psychiatrictimes.com/> (060312)
- Beck, A., Seraydarian, L., Hunter, GF. (1986). *The use of animals in the rehabilitation of psychiatric inpatients*. Psychol Rep 58(1):63-66.
- Beck, A. i Fine, A. (ed.) (2000). *Handbook on animal assisted therapy – theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Academic press.
- Beck-Friis, B. (1998). *Djur som Terapi*. Seminarium på stiftelsen Silviahemmet.
- Beck-Friis, B. (2006). Telefonintervju med Barbro Beck-Friis 060328.
- Beck-Friis, J. (2001). *Besökshundar på Alzheimerkliniker – erfarenheter från Österrike*. Konferens i samband med Hernquist jubileum i Skara 2001.
- Beck-Friis, J. (2006). Telefonsamtal med Johan Beck-Friis 060405.
- Becker, M. (2002). *The healing power of pets*. Hyperion: Nex York.
- Blackshaw, J. Transcript, Intervju i australiensiska Radio National 951106. <http://www.abc.net.au/> (060312)
- Blue, GF. (1986). *The value of pet's in children's lives*. Childhoos Education 24:85-89.
- Bossard, J. H. S. (1944). *The mental hygiene of owning a dog*. Mental Hygiene, 28, 408-413.
- Brickel, CM. (1980). *A review of the roles of pet animals in psychotherapy and with the elderly*. Int J Aging Hum Dev 12(2):119-128.
- Brown, BH., Richards, HC., Wilson, CA.. (1996). *Pet bonding and bereavement among adolescents*. J Counseling and Development 74:505-509.
- Bryant, BK. (1990). *The richness of the child-pet relationship: a consideration of both benefits and costs of pets to children*. Anthrozoys 3:253-261.
- Brülde, B. (2003). *Teorier om livskvalitet*. Studentlitteratur: Stockholm
- Chalmers, Alan. F. (2003). *Vad är vetenskap egentligen?* Bokförlaget Nya Doxa: Nora.
- Churchill, M., Safaouri, J., McCabe, BW., Baun, MM. (1999). *Using a therapy dog to alleviate the agitation and desocialization of people with alzheimers disease*. Journal of psychosocial nursing and mental health services. Apr; 37: 4, 16-22. <http://medline.cos.com/> (060312).

Collis, G M., McNicholas, J. (2004). *Pets and the health of older people*. Department of Psychology, University of Warwick. I samband med den tionde IAHAIO – konferensen i Glasgow “People and Animals – A Timeless Relationship”

Dehlin, O., Hagberg, B., Rundgren, Å., Samuelsson, G., Sjöbeck, B. (2002). *Gerontologi. Åldrandet i ett biologiskt, psykologiskt och socialt perspektiv*. Bokförlaget Natur och Kultur.

Eden Alternative <http://www.Edenalt.com> , (060320)

Edwards, N. E. (2002) *Animal assisted therapy and nutrition in alzheimer´s disease*, Western journal of nursing research, Vol 24:6, 697-712. <http://wjn.sagepub.com/> (060312)

Fine, A. (ed) (2000). *Handbook on animal assisted therapy – theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Academic press.

Friedmann, E., Katcher, AH., Thomas, SA., et al. (1983). *Social interaction and blood pressure: Influence of companion animals*. J Nerv Ment Dis 171 (8):461-465.

Friedmann, E. i Fine, A. (ed.) (2000). *Handbook on animal assisted therapy – theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Academic press.

Fritz, C L., Farver, TB., Hart, LA. (1995). *Association with companion animals and the expression of noncognitive symptoms in Alzheimer´s patients*. Journal of nervous and mental disease. Jul; 183(7):459-63. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/> (060312).

Fritz, CL., Farver TB., Hart, LA., Kass, PH. (1996). *Companion animals and the psychological health of Alzheimer patients´caregivers*. Psychological. Reports. Apr; 78(2):467-81. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/> (060312).

Forskningsetiska principer, ISBN 91-7307-008-4, Elanders Gotab <http://www.vt.se> , (060409)

Kanamori, M., Suzuki, M., Yamamoto, K., Kanada, K., Matusi, Y., Kozima, E., Takeuchi, S., Oshiro, H. (2001). *Evaluation of animal-assisted therapy for the elderly with senile dementia in a day care program*. Nippon Ronen Igakkai Zasshi. Sept; 38(5):659-64. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/> (060312).

Katcher, AH., Segal, H., Beck, A. (1984). *Contemplation of an aquarium for the reduction of anxiety*. In: The Pet Connection, Anderson, RK., Hart, B., Bart, L., eds. Minneapolis: The Center For the Interaction of Animals and Society, pp171-178.

Klingel, M. (1991), *Dolphicare: A therapeutic recreation program for emotionally disturbed adolescents*. Presented at the Tenth Annual Delta Society Conference. Portland, Ore.

Lago, D., Delaney, M., Miller, M., et al. (1989), *Companion animals, attitudes towards pets and health outcomes among elderly: a long-term follow-up*. Anthrozoýs 3:25-34.

Levinson, B. (1962). *The dog as co-therapist*. Mental Hygiene, 46, 59-65.

Löthgren, E. (2005). *Manimalisrapporten 2005*.

McCabe, BW., Baun, MM., Speich, D., Agrawal, S. (2002). *Resident dog in the Alzheimer´s special care unit*. Western journal of nursing research, Okt; 24:6, 684-96. <http://medlne.cos.com/> (060312).

Mugford, R. A., M´Comisky, J. G. (1975). *Some recent work on the psychotherapeutic value of cage birds with old people*. In R. S. Anderson, (Ed.), *Pet animals and society* (pp 54-65). London: Bailliere-Tindall

Nagengast, SL., Baun MM., Leibowitz, MJ., Megel, M. (1993). *The effects of the presence of a companion animal on physiological and behavioural distress in children during a physical examination*. Presented at the Delta Society 12th Annual Conference on the Interactions of people and Animals. St. Louis.

Nationalencyklopedin. <http://www.nationalencyklopedin.se/>, (040424).

Nordenfelt, L. (1991). *Livskvalitet och Hälsa. Teori & Kritik*. Almqvist & Wiksell Förlag AB: Stockholm

Norling, I. (1996). *Hälsa och fritid*. Studier i 10 kommuner av samspelet mellan hälsoläge, livsstil och ekonomiska faktorer. CEFOS. Göteborgs universitet.

Norling, I. (2000). *Om hur fritid – kultur – rekreation påverkar äldres hälsa*. Svenska Kommunalförbundet och svenskt nätverk för lokalt folkhälsoarbete.

Norling, I. (2002). *Djur I vården – om hur sällskapsdjur kan påverka äldres hälsa och livskvalitet, egenvård och oberoende, avlasta och förbättra vård och omsorg, sänka vårdkostnader och förbättra vårdpersonalens arbetsmiljö*. Svenska Kommunalarbetarförbundet och Göteborgs Universitet.

Norling, I., Larsson, E-L. (2004) *Ett gott och friskare liv som äldre – för en aktiv livsstil i natur och trädgård*. Göteborgs botaniska trädgård och Sektionen för vårdforskning, Sahlgrenska Universitetssjukhuset Göteborg.

Olsson, H., Sörensen, S. (2001) *Forskningsprocessen*. Liber AB: Stockholm

Olofson, I. (1987). *Livskvalitet Förväntan-Upplevelse-Minne*. LTs Förlag: Stockholm.

Poresky, RH., Hendrix, C. (1990). *Differential effects of pet presence and pet-bounding on young children*. Psychol Rep 67(1):51-54.

Robin, M., ten Bensele, R.. (1990). *Pets and the socialization of children*. Lathum Letter 11(2):1-23.

Serpell, J. (1991). *Beneficial effects of pet ownership on some aspects of human health and behaviour*. J R Soc Med 84(12):717-720.

Siegel, JM. (1990), *Stressful life events and use of physician services among the elderly: the moderating role of pet ownership*. J Pers Soc Psychol 58(6):1081-1086.

Statens jordbruksverk (2005). *Svenskt jordbruk i siffror 1800-2004. Statistik från Jordbruksverket, Statistikrapport 2005:6*. <http://www.sjv.se/> (060407).

Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum (2001). *Äldres hälsa och välbefinnande. En utmaning för folkhälsoarbetet*. Folkhälsorapport 2001, projektet Äldre och folkhälsa. Stockholm

Tier als Therapie 2006. <http://www.tieralstherapie.org/> (e-post kontakt 060328).

Tölk, Djalilian, Bubna-Littitz (2005). *Alzheimerstudie, diplomarbete vid Tiere als therapie, Wien*.

Van Houtte, BA., Jarvis, PA.. (1995). *The role of pets in preadolescent psychosocial development*. J Appl Dev Psychol 16:463-479.

Voelker, R. (1995). *Puppy love can be therapeutic, too*. JAMA, 274(24):1897-1899. Published erratum: JAMA 275(13):988.

Wells, M. (1998). *Dog presence effects on children's stress responses during medical procedures*. Presented at Delta Society 17th Annual Conference. Seattle

BILAGA A

Hej!

Vi som skriver detta heter Kristina Ennart och Monica Montanaro och vi går 6:e terminen på Socionomprogrammet med inriktning mot äldreomsorg, vid Ersta Sköndal Högskola. Just nu håller vi på att skriva en C-uppsats som handlar om ”Den äldre personens upplevelse av närhet till djur inom äldreomsorgen”. Utifrån detta skulle vi vara tacksamma om vi fick intervjua Er.

Den beräknade tiden för intervjun är ca 1 timme och intervjun kommer att genomföras med hjälp av bandspelare. Eftersom vi vill att Du ska känna dig trygg i ditt deltagande har vi utformat dessa riktlinjer:

Intervjun:

- Du kan när du vill avbryta intervjun utan förklaring.
- Du kommer i efterhand kunna välja att inte låta oss använda intervjumaterialet.
- Kassetbandet och utskriften av Din intervju kommer att förvaras så ingen annan än vi kommer ha tillgång till dem.
- Efter godkänd uppsats kommer allt inspelat material samt utskrift av intervjun gällande Er att förstöras.

Uppsatsen:

- Vi kommer i alla skriftliga dokument att fingera Ditt namn.
- Den färdiga skriftliga rapporten kommer att finnas arkiverad och tillgänglig på Ersta Sköndal Högskola.
- Efter godkänd uppsats översänder vi gärna ett exemplar till Er om Ni så önskar.

Jag har tagit del av ovanstående information och samtycker till att de uppgifter som kommer fram i intervjun används i den nu aktuella studien.

Namn: _____ Datum: _____

Om du har några frågor och funderingar kring intervjun är det bara att höra av dig till någon av oss.

Kristina Ennart mobil 070-867 03 30 Monica Montanaro 0704-694995

Mail: kristina.ennart@compagnet.se Mail: montanaro_monica@hotmail.com

Tack på förhand och varma hälsningar!

BILAGA B

INTERVJUFRÅGOR

Introduktionsfrågor:

1. Under hur lång tid har du varit besökare på dagverksamheten Lyktan?
2. Hur ofta kommer du hit?
3. Hur länge är du här vid varje besök?
4. Har djuren varit här hela tiden sedan du kom hit till dagverksamheten?

Förväntan:

5. Visste du att det fanns djur här innan du kom till dagverksamheten?
6. Har du en önskan eller har du haft en önskan att få kontakt med djur?

Tidigare erfarenheter av djur:

7. På vilka sätt har du kommit i kontakt med djur i ditt liv, kan du berätta om du själv eller om någon i din närhet haft husdjur?

Den subjektiva upplevelsen av djuren:

8. Hur känns det när du träffar hundarna eller fåglarna här på dagverksamheten?
9. Bryr du dig om hur djuren mår här?

Kontakten med djuren:

10. Brukar du klappa hundarna, sitter de i ditt knä?

11. Har du någon kontakt med fåglarna?

Kontakten med andra människor via djuren:

12. Brukar du prata med andra här på dagverksamheten om hundarna eller de andra djuren?

Vad andra människor tycker:

13. Vad tror du att personalen tycker om att det finns djur på dagverksamheten?

14. Vad tycker din omgivning, släkt och vänner, vad tror du att de tycker om att det finns djur på dagverksamheten?

Övrig fråga:

15. Vad tycker du känns viktigt med dagverksamheten?

ATTITYDFRÅGOR

Kryssfrågor för att förtydliga känslan inför att det finns djur på dagverksamheten:

Inför dessa frågor ritade vi upp på ett papper ett streck med siffrorna ett till fem. Detta bad vi informanterna använda som ett hjälpmedel för att valet av svar skulle gå smidigare, där ett är inget, tre mellan och fem är mycket.

1-----2-----3-----4-----5
Inget mellan mycket

Efter varje fråga vill vi att den intervjuade svara med en siffra ett till fem.

16 a. Tycker du att djuren bidrar till trivseln på dagverksamheten?

b. Tycker du att djuren bidrar till kontakt med andra på dagverksamheten?

c. Tycker du att djuren bidrar till motion för din egen del?

d. Tycker du att djuren bidrar till glädje?

e. Tycker du att djuren väcker minnen av tidigare kontakt med djur?

f. Tycker du att djuren ger dig harmoni?